

Ігор ТЕСЛЕНКО
(Київ)

ДВІР КНЯЗЯ ЯНУША-ПАВЛА ОСТРОЗЬКОГО

Постать князя Януша-Павла Острозького — одного з останніх представників відомого магнатського роду — донедавна мало цікавила істориків. Причина цього забуття доволі проста: за коротке життя, що обірвалося на 22-му році, князь так і не встиг закарбувати власне ім'я в пантеоні славетних пращурів. Хоча, беручи до уваги походження, майновий потенціал і родинні пов'язання, кар'єра молодого магната мала всі шанси для успішного розвитку. Єдиною гучною подією, пов'язаною з іменем князя Януша-Павла, була його кончина 6 серпня 1619 р. Цей день став фінальним акордом у ланцюжку загадкових смертей, які від певного часу переслідували родину Острозьких. Раптове згасання фамілії ще на початку XVII ст. не міг передбачити ніхто, адже у великій сім'ї волинського воєводи Олександра Острозького, в якій народився княжич, було п'ятеро хлопчиків: окрім Януша-Павла — його старший брат Костянтин та молодші Олександр, Криштоф і Василь¹. Однак, до свого повноліття останні троє не дожили.

Біографічні дані про Януша-Павла (1598—1619) і його старшого брата Адама-Костянтина (1597—1618) зібрані в працях сучасних дослідників Юзефа Куса і Тараса Вихованця². Дитячі роки княжата Олександровичі провели в Ярославі, де виховувалися під пильним оком матері Анни Костчанки, овдовілої 1603 р. Формально ними мав піклуватися ще й дядько, водночас опікун, Януш Острозький, проте гідною заміною батька він так і не став. На початку 1610-х років брати вирушили в освітню подорож провінціями тодішніх Німеччини та Італії. З мандрівки молоді Острозькі

¹ Підсумок дискусії щодо числа дітей в родині волинського воєводи князя Олександра Острозького підведено: Ворончук І. Родина князів Острозьких у публічному житті польсько-литовської держави // Володіння князів Острозьких на Східній Волині (за інвентарем 1620 року) / Переклад, упорядкування і передмова Ірини Ворончук.— К.; Старокостянтинів, 2001.— С. 41.

² Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie...“ Adam Konstanty i Janusz Paweł książęta Ostrogscy, wojewodzice wołyńscy // Muzeum w Jarosławiu. Zeszyty muzealne.— Jarosław, 1998.— S. 7—21; Вихованець Т. Костянтин і Януш Олександровичі Острозькі // Studia Historica Res Gestas Ostrogoe Illustrantia.— Острого, 2001.— Vol. 2; його ж. Острозький Адам-Костянтин Олександрович // Острозька академія XVI—XVII ст. / 2-е видання, виправлене і доповнене.— Острого, 2010.— С. 321—323; його ж. Острозький Януш-Павло Олександрович // Острозька академія XVI—XVII ст.— С. 333—336.

повернулися в середині 1615 р., а в листопаді старший із них був уведений у володіння спадщиною. З того часу брати були разом і навіть після настання повноліття молодшого (1616), схоже, не поспішали з поділом батьківського спадку: спільно брали грошові позички, видавали привілеї слугам, провадили земельні трансакції, судилися з колишнім опікуном, виставляли власні військові загони на захист південних рубежів держави. У лютому—березні 1618 р. князі Олександровичі відвідали Варшаву, де відбувався вальний сейм. Участь у дебатах на ньому міг брати тільки Януш-Павло, обраний напередодні послом від шляхти Волинського воеводства, але присутність у столиці й старшого брата була не зайвою, адже в перервах між сеймовими засіданнями молоді Острозькі мали чудову нагоду вирішити чимало важливих майнових питань і краще інтегруватися в середовище політичної еліти Речі Посполитої.

Після завершення сейму брати вирушили додому, і в дорозі до Ярослава почет змушений був зробити неплановану й тривалу зупинку: у Любліні 10 квітня 1618 р. раптово помер князь Адам-Костянтин Острозький. Пройде трохи більше року, і в тому ж Любліні, в тій самій садибі панів Стадніцьких помре і Януш-Павло. Дати, місце і загадкові обставини, за яких помирали Острозькі, породили масу пліток і легенд, які ще довго передавалися з вуст в уста, обговорювалися сучасниками, переконаними в тому, що до раптової смерті княжичів доклав руку сам Господь, караючи їх у такий спосіб за тяжкі гріхи. Для Якіма Єрлича, народженого в сім'ї спадкового слуги дому Острозьких, цими гріхами стали свавілля і розпуста³, тоді як для Петра Могилы, людини церковного кола, — „віровідступництво“, тобто зміна конфесії⁴.

Несподівана смерть волинських воеводичів безпомилково пророкувала вигасання роду, представники якого мали неофіційний титул „володарів Русі“. І хоча ще жив останній князь Острозький — дядько небіжчиків, краківський каштелян Януш Костянтинович, — проте бурхливе життя цієї великої людини добігало кінця⁵. Єдиний син каштеляна помер немовлям за півтора року до смерті Януша-Павла⁶, а інших чоловіків в роду Острозьких уже не було.

Швидко згасання братів Олександровичів стало справжньою трагедією для всього дому Острозьких, у першу чергу — для їхньої матері і сестер, а також широкого кола княжих слуг. Майбутнє останніх традиційно виглядало непевним після смерті патрона: спадкоємці останнього не були емоційно пов'язані з оточенням свого попередника і могли не поділяти тих часто неписаних, усних принципів, на яких у кожному індивідуальному випадку вибудовувалися патронально-клієнтарні взаємини. Відтак, це „братерське коло“, як єдиний організм, що обертався навколо

³ Jerlicz J. Latopisiec albo kroniczka.— Petersburg, 1853.— Т. 1.— С. 33; Южнорусские летописи / Под ред. О. И. Левицкого.— К., 1916.— С. 71—72.

⁴ Грушевський М. С. Історія української літератури.— К., 1995.— Т. 6.— С. 608—611.

⁵ Князь Януш Острозький помер 12 вересня 1620 р. (Ворончук І. Родина князів Острозьких...— С. 38).

⁶ Archiwum Państwowe w Krakowie, oddział na Wawelu (далі — АРК), Archiwum Sanguszków (далі — АS), рęk. 75, t. 1, s. 396 (лист князя Олександра Заславського до познанського воеводи Яна Остророга з повідомленням про смерть князя Яна-Володимира Янушевича Острозького (народженого 23 квітня 1617 р.), з Турійська 27 січня 1618 р.).

персони володаря, було приречене на загибель і, в підсумку, неминуче розпалося, після чого його колишнім членам доводилося шукати нового покровителя, іноді — поза межами найближчої рідні (спадкоємців померлого патрона).

Вивчення процесів формування і розпаду клієнтели (клієнтури) Острозьких ускладнюється через брак списків їхніх слуг. Детальні реєстри, до яких вносилися дані про річну плату за службу („юргельт“), іноді із зазначенням функцій, що їх виконувала конкретна особа, в князівській канцелярії провадилися, проте жоден такий реєстр не зберігся. Персональний склад клієнтели князів Острозьких за браком згаданих документів можна реконструювати лише частково на підставі поодиноких згадок в актових книгах, кореспонденції, описово-статистичних і наративних джерелах. Імена окремих постатей з оточення князів Адама-Костянтина і Януша-Павла Олександровичів назвали у своїх дослідженнях Ю. Кус, Т. Вихованець і Петро Кулаковський⁷.

Значно розширює наші знання в цій темі унікальне джерело, що зберігається у відділі рукописів бібліотеки Ягеллонського університету в Кракові й досі не введене в науковий обіг. Ідеться про документ під назвою „Слуги славної пам'яті князя його милості, що мають отримати грошову винагороду“ (див. *Додаток 1*). Рукопис на двох листках паперу містить перелік 37 слуг Януша-Павла Острозького, інформацію про те, на яку саме платню кожен із них заслуговує. Навпроти деяких імен поставлено хрестики, очевидно, на позначення того, що обіцяна винагорода їм таки була передана. У документі, на жаль, не вказані місце й дата його укладання, немає підписів і печаток чи хоча би розлогішої назви. Схоже, що і сам список є лише фрагментом значно довшого переліку, оскільки автору цих рядків вдалося зібрати відомості про майже 200 осіб, пов'язаних з волинським воєводичем клієнтарно-патрональними узами. З іншого боку, суто візуально рукопис справляє враження завершеного документа, відтак, можна здогадуватися, що перед нами — не всі слуги Острозького, а лише його найближче оточення, дворяни. Це припущення видається більш вірогідним і в окремих випадках підтверджується джерелами. Проте і воно має слабке місце: складно пояснити, чому до списку дворян не потрапило кілька помітних осіб з їхнього кола, зокрема надвірний скарбник князя Гаврило (Габріель) Промчейко-Ремчицький, Ярош Мошинський, Людвік Понятовський та інші.

Обставини появи списку спробуємо з'ясувати за змістом нотаток, наведених навпроти імен княжих слуг. З короткої назви документа випливає, що йшлося про грошову винагороду. Якби цією винагородою була лише готівка, можна було би припустити, що перед нами своєрідна довідка про фінансові умови контрактів, укладених між паном та його слугами. На прикладі таких довідок з канцелярії литовських магнатів князів Радзивіллів видно, що в першій половині XVII ст. відповідно до існуючої ієрархії двору сума „юргельту“ коливалася від кількох десятків до кількох со-

⁷ Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie...“ — S. 20—21, 117—118; Вихованець Т. Костянтин і Януш Олександровичі Острозькі. — С. 52—54; Кулаковський П. Епізод з історії клієнтури князів Острозьких // Вісник Нетішинського краєзнавчого музею. — Нетішин, 2003—2004. — Вип. 2—3. — С. 53—59.

ть польських злотих на рік⁸. У нашому випадку вимальовується значно яскравіша картина. Окрім грошових сум у списку час від часу трапляється холодна і вогнепальна зброя (палаші, карабіни, пістолети), верхній одяг (ферезії, делії, гермаки, доломан) і кінська зброя (як повні комплекти, так і її окремі елементи, наприклад прикриття на сідло, чолдар, чапрак, стремена тощо). З того ж переліку дізнаємося, що пану Хожевському слід було передати коня, а пану Ганібалу повернути певний борг. Інший слуга пан Крुшинський, взагалі не дістав ані гроша, бо, як зазначив укладач документа, „забагато нагороди має з того, що залишиться при ньому 374 злотих“⁹. Чи не найменше пощастило пану Пшитицькому (очевидно, чоловіку немолодому і без родини) — у винагороду він одержав обіцянку, що буде похований за панські гроші. Ще двоє осіб, Пепловський та Пец, мали дістати певні суми грошей, однак значно менші за ті, на які могли сподіватися, на що вказує дописана в обох випадках навпроти їхніх імен фраза-пояснення: „бо не був присутній“¹⁰.

Де саме не були присутні слуги князя Януша-Павла здогадатися нескладно. Очевидно, в нотатці йдеться про похорон їхнього патрона, який мав відбутися 29 жовтня 1619 р. в Ярославі. У цей день, відповідно до існуючих у шляхетському соціумі традицій, слуги небіжчика повинні були з'явитися до місця жалобної церемонії, взяти участь у ній і в такий спосіб віддати своєму колишньому пану „останню послугу“. Порядок урочистостей в основних рисах копіював той, що існував на королівському дворі¹¹: спочатку процесія за участі духовенства, родичів, приятелів, слуг і підданих небіжчика мала рушити при катафалку до храму (в нашому випадку до Ярославського єзуїтського костелу), де відбувалася жалобна меса. Далі над труною виголошував промову спеціально запрошений проповідник (ректор Ярославського єзуїтського колегіуму ксьондз Миколай Цировський¹²). Врешті, після неї тіло князя під гучне биття дзвонів було вкладене до домовини¹³.

За давньою традицією, люди з вужчого кола дворян померлого мали додатковий обов'язок почергово нести варту при тілі від часу смерті володаря і до моменту його провадження до місця спочинку. Це чергування не припинялося ні на хвилину, було постійним — і коли труна лежала в

⁸ Augustyniak U. Dwór i klientela Krzysztofa Radziwiłła (1585—1640). Mechanizmy patronatu.— Warszawa, 2001.— S. 130—134. Деякі зі слуг Криштофа Радзивілла отримували на рік 1 000 злотих і навіть більше.

⁹ Biblioteka Jagiellońska, oddz. rękopisów, sygn. 5491/3, k. 128.

¹⁰ Там само.

¹¹ Porządek pogrzebu króla Zygmunta Augusta zmarłego in Anno millesimo quingentesimo septuagesimo secundo, którego ciało pogrzebiono w kościele wielkim krakowskim na zamku in Anno 1574 die 10 Februarii // Zbiór pamiątek historycznych o dawney Polsce, przez J. U. Niemcewicza.— Warszawa, 1822.— T. 1.— S. 174—197; Kaczorowski W. Pompa funebris pary królewskiej — Zygmunta III Wazy i Konstancji w Krakowie // Wesela, chrzciny i pogrzeby w XVI—XVIII wieku. Kultura życia i śmierci / Pod redakcją Henryka Suchojady.— Warszawa, 2001.— S. 235—260; Czaplinski W., Długosz J. Życie codzienne magnaterii polskiej w XVII wieku.— Warszawa, 1976.— S. 218; Augustyniak U. Dwór i klientela Krzysztofa Radziwiłła...— S. 359—361.

¹² Вихованець Т. Острозький Януш-Павло Олександрович.— С. 334.

¹³ Ще одного традиційного елементу подібних урочистостей — в'їзду до храму вершника (що уособлював постать померлого князя) і ламання над труною списа — учасники процесії, напевно, не побачили. Натомість вони споглядали коротку жалобну виставу, підготовлену учнями Ярославського єзуїтського колегіуму (Там само).

храмі, і коли її транспортували до усипальниці, і вдень, і при запаленій свічці вночі. Саме про такий спосіб віддачі шани тілу патрона домовилися після смерті київського каштеляна князя Юрія Вишневецького (1618) його слуги¹⁴. При цьому на варті постійно мали лишатися двоє дворян небіжчика — між іншим, стільки ж осіб охороняли спокій померлого польського короля Зигмунта III і його дружини королеви Констанції під час перевезення їх тіл з Варшави до Кракова в 1633 р.¹⁵

Оскільки згадані в нашому переліку панове Пец і Пепловський отримали певну винагороду, логічно припустити, що вони таки чергували при тілі, а відсутніми були лише на похороні. Участь першого з них у підготовці жалобних урочистостей взагалі не викликає сумніву: в аналізованому документі згадано, що він мав „учинити личбу з погребових шаф-функів“, тобто прозвітуватися про всі витрачені на похорон кошти¹⁶.

Якби хтось із найближчого оточення померлого князя все ж відмовився прибути до почесної варті, то таке нешанування звичаю могло йому дорого обійтися — сам ганебний факт „зради“ мав усі шанси на те, аби набути широкого розголосу. Подібний неприємний випадок стався в жовтні 1591 р. і був пов'язаний з іменем Стефана Шолухи-Дороготейського, колишнього слуги князя Романа Сангушка. Спадкоємці останнього, відрядивши до суду своїх посланців, не лише заявили про різні зловживання й крадіжки пана Шолухи за роки, коли той служив Р. Сангушкові, але й знеславили його ім'я. На поверхню виринув і одразу був зафіксований в актових книгах непривабливий образ Шолухи — чоловіка „простої кондиції“ (з народження попович), якого князь підвищив над усіма іншими пахолками, а крім того довірив йому своє здоров'я, печатку, всі скарби й документи, облік прибутків і видатків з володінь та уряд намісника в головній резиденції. Попри опіку і щире любов померлого покровителя, невдячний пахолок так і не прийшов до тіла пана, „як інші почитві слуги чинячі“¹⁷. Змальований образ дещо змінився, коли оскаржена сторона отримала шанс виправдатися. Стефан Дороготейський мав поважні причини, аби не ставати до варті разом з іншими дворянами Р. Сангушка, адже після смерті князя він дізнався про те, що з наказу спадкоємців небіжчика князів Заславських на нього з братами розпочато справжнє полювання, а його батьків і рідних сестер уже арештовано. Навіть за цих умов Шолуха зважився на вкрай ризикований крок і все ж прибув до локацької замкової церкви, де лежала труна з тілом Р. Сангушка. І хоча ця „остання зустріч“ пана та слуги тривала недовго, і вже за кілька миттєвостей пан Стефан був змушений забиратися геть, так і не ставши до варті, одне тільки перебування в храмі дало йому право вважати, що він дотримався неписаних правил і вчинив так, „як належало доброму слугі“¹⁸.

¹⁴ Центральний державний історичний архів України у Києві (далі — ЦДІА України у Києві), ф. 25 (Луцький гродський суд), оп. 1, спр. 109, арк. 218—220: постанова дворян князя Юрія Вишневецького, укладена 14 вересня 1618 р. у Тайкурах (скріплена підписами 58 осіб).

¹⁵ Kaczorowski W. *Pompa funebris pary królewskiej*...— S. 259—260.

¹⁶ Biblioteka Jagiellońska, oddział rękopisów, sygn. 5491/3, k. 128.

¹⁷ ЦДІА України у Києві, ф. 28 (Володимирський гродський суд), оп. 1, спр. 24, арк. 1169 зв.

¹⁸ Там само.— Арк. 1156.

Вертаючись до питання про обставини появи списку, зауважимо, що він був укладений, найвірогідніше одразу після поховання князя Януша-Павла Острозького, в листопаді—грудні 1619 р. До переліку потрапили лише двірські слуги небіжчика, причому не всі. Відтак, можна припустити, що документ зберігся неповністю. Гроші та речі, що їх мали отримати ці особи, не були традиційною платою за службу. Не йшлося й про князівські борги чи данини, які насправді виглядали значно солідніше за ті, що їх бачимо в документі. Зокрема, панам Крушинському і Незвойовському волинський воєводич своєю останньою волею заповів по 1 тисячі злотих¹⁹, тоді як за аналізованим документом, перший з них не отримав нічого, а другий — всього лише 160 злотих і зелену делію. Швидше за все, перераховані статки були винагородою за вірність, платою, що нею родина небіжчика наділяла його слуг за участь у жалобній церемонії.

* * *

Список слуг і заповіт Януша-Павла Острозького, а також інші документи, видані в його канцелярії, дозволяють скласти уявлення про ближче оточення молодого князя, члени якого були зобов'язані більш-менш постійно перебувати при ньому, а також поміркувати над тим, як це оточення формувалося. У процесі реконструкції персонального складу свити виникла проблема визначення, чи були окремі слуги князя його дворянами, чи ні. Підставами для зарахування особи до ближчого оточення волинського воєводича стали:

- пряме свідчення про приналежність до двору;
- кілька фіксацій імені шляхтича в почті князя;
- згадка слуги в ширшому переліку дворян.

Відповідно до цих ознак, вдалося скласти перелік 67 найближчих слуг Острозького. 37 з них фіксуються у „Списку винагород...“, решта потрапили в поле зору завдяки згадкам в інших джерелах. За підрахунками Владислава Чаплінського і Юзефа Длугоша, двір річпосполитського магната першої половини XVII ст. міг нараховувати від кількох десятків до кількох сотень осіб²⁰. Якщо врахувати, що на момент смерті волинський воєводич не посідав ані сенаторського крісла, ані жодних земських чи двірських урядів²¹, та й уся батьківщина в руках князя перебувала недовго, то сталий склад його двору, вочевидь, не дотягував і до сотні людей.

Із 67 дворян Острозького більшість була шляхетського походження, лише шестеро (9 % загального числа дворян) були, швидше за все, плебеями (Баптинський, брати Якуб і Ян Гребінські, Дзерський, Мельчицький та Семежинський). Зі шляхти (див. *Таблицю 1*) найбільше бачимо вихідців з Малої Польщі і тих руських земель, які з XV ст. перебували в складі Корони (разом майже половину).

¹⁹ Kus J., „Wielkie, ale krótko trwale oyczyzny nadzieie...“ — S. 117.

²⁰ Czaplinski W., Dlugosz J. Zycie codzienne magnaterii polskiej... — S. 56.

²¹ Незадовго до смерті князь Януш-Павло Острозький отримав привілей на Переяславське староство, проте обійняти його, схоже, так і не встиг (Вихованець Т. Острозький Януш-Павло Олександрович. — С. 334).

Таблиця 1

**Географія походження 61 шляхтича-дворянина
князя Януша-Павла Острозького***

Волинське, Брацлавське і Київське воєводства (12 осіб, 18 %)	Велике князівство Литовське (4 особи, 6 %)	Руське, Подільське і Белзьке воєводства (17 осіб, 25 %)	Краківське, Сандомирське і Люблінське воєводства (16 осіб, 24 %)	Мазовія і Підляшшя (10 осіб, 15 %)	Велика Польща і Пруссія (2 особи, 3 %)
Богдашевський	Бендзімеровський	Бродовський	Броньовський	Бондзинський (перший)	Клінський
Вільгорський	Ґергунт	Дершняк	Войнаровський	Бондзинський (другий)	Мельжинський
Ганібал-Влох	Кричевський	<i>Завіша</i>	<i>Вольський</i>	<i>Ґіжицький</i>	
Дробиш	Обуховський	<i>Завадський</i>	Ґарниш	<i>Ґлембоцький</i>	
Калусовський		Закревський	Джевецький	<i>Кжевський</i>	
Павлович (перший)		Копицинський	Замойський	Крушинський	
Павлович (другий)		Коссаковський	Йордан	Лось	
Радогоський		Лішка (перший)	Ленцький	Очесальський	
Ремчицький		Лішка (другий)	Мархоцький	Пец	
<i>Слонка</i>		<i>Ляковський</i>	Мошинський	Фащовський	
<i>Хоревський</i>		Пепловський	Незвойовський		
<i>Хребтович</i>		<i>Рудницький</i>	<i>Понятовський</i>		
		Стажицький	Потоцький		
		Уленецький	Пштитицький		
		Хмелецький	Хроньовський		
		Шваричовський	<i>Шуцький</i>		
		<i>Шумовський</i>			

Примітка: Курсивом у таблиці виділено тих осіб, походження яких за браком додаткових свідчень точно встановити не вдалося. Окрім того, частина шляхтичів одночасно посідала маєтки в кількох воєводствах, тож наведена географія походження в окремих випадках є досить умовною.

Волинське рицарство, на підтримку якого упродовж віків спиралися пращури князя Януша-Павла, при його власному дворі втратило своє привілейоване місце. Зміну цієї традиції не варто пов'язувати з конверсією молодого Острозького на католицизм — вона не відвернула від нього спадкових слуг дому. Як видається, на ситуацію суттєво вплинули два інші фактори. Перший з них — перенесення волинським воєводою Олександром Острозьким своєї головної резиденції з Рівного до Ярослава (після 1594 р.). Ярославський замок став для шляхти з навколишніх теренів потужним епіцентром притягання, особливо після смерті воєводи (1603), коли двір формувався його вдовою. Анна Костчанка народилася, виросла й більшу частину життя провела в Ярославі й не мала особливих симпатій до волинців.

Другий фактор — волинські слуги дому Острозьких зіпсували свій добрий імідж у часи серйозного конфлікту в родині Острозьких, причини якого досі лишаються не до кінця з'ясованими. Його зародження сягає 1590-х, а кульмінація — початку 1600-х років, коли ще за життя київського воєводи князя Василя-Костянтина вирішувалося складне питання про поділ його „імперії“. Учасники розпаювання — краківський каштелян Януш і волинський воєвода Олександр Острозькі — кілька разів зривали переговори і, врешті, готові були вдатися до найрадикальніших засобів тиску на протилежну сторону. Лише неймовірними зусиллями батька конфлікт вдалося своєчасно загасити, а маєтки поділити (1603)²², однак, у глобальному сенсі, „патріарх дому Острозьких“ своєї мети не досяг — помирити синів він так і не зумів. Атмосферу напруги в стосунках чудово продемонструвала остання воля князя Олександра, відповідно до якої його старший брат був усунений від опіки над його дітьми. Незважаючи на це, вже після смерті волинського воєводи князь Януш зміг добитися права співопіки над небожами і на цій підставі відібрав у вдови частину спадкових земель її дітей²³. Годі доводити, що ця ініціатива лише погіршила стосунки в родині Острозьких. У підсумку, князь Януш був відсторонений від виховання братаничів. Їхня матір попідкувалася про те, щоб хлопці якнайменше контактували з дядьком.

На тлі цього протистояння частині клієнти померлого князя Олександра потрібно було вибирати на чийй вона стороні. Прийняття рішення для багатьох ускладнювалося тією обставиною, що їхні ленні володіння, вилужені пращурами та ними самими „під князями їх милостями“, за мировою угодою Анни Костчанки і Януша Острозького (1604) опинилися в тимчасовому посіданні останнього. Лише на Волині краківський каштелян тримав на правах опіки шість волостей своїх братаничів із центрами в Острозі, Звягелі, Берездові, Полонному, Дорогобужі і Крупій. Слуги-зем'яни цих околиць стали заручниками ситуації, опинившись перед складним вибором. Ті, хто прагнули зберегти вилужену і залишились при сильнішому володарі (Янушові Острозькому), втратили прихильність княжат Олександровичів і після завершення терміну опіки (1615) були по-

²² Детальніше про поділ 1603 р. див.: Ковальський Н. П. Акт 1603 года раздела владений князей Острозских как исторический источник // Вопросы отечественной историографии и источниковедения.— Днепропетровск, 1975.— С. 113—137.

²³ ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 72, арк. 562 зв.—566: угода краківського каштеляна князя Януша Острозького і княгині Анни Костчанки про співопіку над дітьми волинського воєводи князя Олександра Острозького (Люблін, 13 липня 1604 р.).

збавлені маєтків-„держав“. Лише в одній Острозькій волості під неласку потрапили такі давні сателіти фамілії, як пани Бореїки, Боровицькі з Малої Боровиці, Лобоси, Новицькі, Шашкевичі та багато інших²⁴. Їхні вислуги були пожалувані „новій знаті“ — чужинцям з-під Перемишля і Ярослава, з Мазовії та Малої Польщі.

Про внутрішню ієрархію двору Януша-Павла Острозького відомо небагато. Керував свитою князя старший слуга (маршалок) Миколай Кричевський — шляхтич, що походив з Берестейського воєводства. Функції князівського підскарбія, за свідченням Валер'яна Неканди Трепки, виконував Самуель Каленкович²⁵. Однак зібране першим „досє“ джерела не підтверджують, натомість подають ім'я іншого слуги, який мав цей титул. Був ним Гаврило Промчейко-Ремчицький з Ремчич, що в Степанській волості князів Острозьких. Не раз у судових документах у контексті різних справ волинського воєводица згаданий Семен Кричевич „підскарбій“, який насправді служив матері княжича²⁶. Серед іншої придворної братії фігурували „рукодайний слуга“ Ян Бондзинський, „коморник“ Хоревський, „козаки“ Фащовський, Слонка, Щуцький, Кжевський і брати Лішки (див. *додатки*).

Уявлення про магнатський двір як своєрідну „кузню кадрів“, де шляхетська молодь отримувала корисні навички, встановлювала контакти, здобувала прихильність патрона і розбудовувала власну кар'єру, знаходить підтвердження й у цьому випадку. У 1610-х роках на дворі князів Адама-Костянтина і Януша-Павла Острозьких проходили вишкіл особи, яким у майбутньому, за підтримки вже інших покровителів, вдалося досягти помітних кар'єрних успіхів. З-поміж таких дворян окремо слід виділити майбутніх сенаторів Стефана Хмелецького (київський воєвода у 1630 р.) та Миколая Глембоцького (венденський каштелян із 1643 р.), а крім них Яна Джевецького (київський скарбник з 1618 р.), Яна Бондзинського (волинський мечник із 1610 р., холмський підкоморій із 1642 р.), Каспера Бродовського (холмський підчаший із 1625 р.), Олександра Вільгорського (луцький війський із 1625 р.), Стефана Войнарівського (київський ловчий із 1636 р.), Костянтина Хребтовича-Богуринського (київський стольник з 1629 р.). У почті юних княжат Олександровичів траплялися й немолоді люди, що давно служили дому Острозьких, як от сини луцького війського Михайла Павловича Шимон й Григорій, Дмитро Сенюта-Радогоський та інші.

²⁴ Для прикладу, з 36 родин, що посідали вислуги у східних околицях Острозької волості станом на 1603 рік, до 1620 р. зберегли їх за собою лише п'ять (Бонтковські, Дубровні, Павловичі, Сенюти-Радогоські і Сокори). Щоправда, кілька „держав“ за часів опіки відібрав у острозьких ленників ще князь Януш Костянтинович. Загалом, потрібно визнати, що поземельна політика Острозьких в їх центральному маєтку після 1608 р. практично не вивчена.

²⁵ Treпка Walerian Nekanda. Liber generationis plebeanorum („Liber chamorum“) / Opracował Rafał Leszczyński.— Wrocław; Warszawa; Kraków, 1995.— S. 190.

²⁶ ЦДІА України у Києві, ф. 28, оп. 1, спр. 50, арк. 197 зв.; ф. 21 (Кременецький гродський суд), оп. 1, спр. 61, арк. 54. С. Кричевич виконував функції підскарбія на дворах князя В.-К. Острозького і його сина князя Януша, але в 1616 р. перейшов на службу до княгині Анни Костчанки, „не учинивши сатысфакцьцы зъ речей, ему повероныхъ, ани личьбы достатечное учинивши, и не зьдавши зъ рукъ своихъ привилеовъ, листовъ граничныхъ и иныхъ розныхъ vele справ, домови кнежатъ ихъ м[и]л[о]стей Острозскихъ належачихъ“ (Там само.— Ф. 25, оп. 1, спр. 103, арк. 142 зв.).

Унаслідок розпаду двору після смерті Януша-Павла Острозького його слуги мусили шукати нового патрона. Багато хто з колишньої свити князя знайшов притулок у членів його родини — матері Анни Костчанки або однієї з сестер Софії Любомирської, Катерини Замоївської чи Анни-Алоїзи Ходкевич. Зокрема, Ян Богдашевський і Стефан Хмелецький влилися до клієнтели Замоївських, Олександр Старицький, Дмитро Сенюта-Радогоський, Стефан Войнарівський і брати Павловичі вирішили пристати до молодшої з сестер Анни-Алоїзи Ходкевич, а Лукаш Лясковський, Адам Мархоцький, Якуб Шумовський і Адам Гергунт — до її матері Анни Костчанки. Процес розформування двору і клієнтели загалом, як окрема дослідницька тема, заслуговує на спеціальне вивчення.

ДОДАТКИ

№ 1

Список слуг князя Януша-Павла Острозького (листопад—грудень 1619 р.)*

Słudzy sławney pamyęci x[iązęcia] ie[g]lo m[iłości] do nagrody pienięzney

[1]		Panu Iordanowi	<i>zlotych szteryста y rząd turkusowy</i>
[2]		Panu Broniowskyemu	<i>zlotych szteryста, rząd czoldar turski zlotoglowowy, konczerz</i>
[3]		Panu Derszniakowi	<i>zlotych dwiescie</i>
[4]		Panu Hanibalowi	<i>dlug oddacz y quit</i>
[5]		Panu Obuchowskyemu	<i>trzyста zlotych</i>
[6]	+	Panu Potockiemu	<i>dwiescie, konczyrz y przykryczie na siodlo</i>
[7]	+	Panu Gyerguntowi	<i>dwiescie zlotych y giermak lazuryowy axamitny be[z] podszewki</i>
[8]		Panu Grębinskyemu	<i>dwiescie zlotych y ferezycja pul szarlatna sznurkiem zlotem podszyta bez podszywki</i>
[9]	+	Pa[n]u Peplowskyemu	<i>sto zlotych, bo nie był obecny</i>
[10]	+	Pana Przytyckiego	<i>za nagrode pogrzeszcz</i>
[11]		Panu Zawadzkyemu	<i>sto dwadzieszcza</i>
[12]	+	Panu Garnyszowi	<i>Dwiescie</i>

* Рукопис початку XVII ст. писаний двома почерками (один із них у публікації передано курсивом). Пізніше навпроти деяких імен доставлено хрестики. Документ публікується зі збереженням усіх особливостей тогочасного правопису. В оригіналі немає нумерації осіб, подаємо її відповідно до укладених біограм слуг (див. Додаток 2).

[13]	+	Panu Pyecowi	<i>pieczdziesiąt, bo nie byi obecny, y liczbe uczynicz szafunkow poqrzebowych</i>
[14]	+	Panu Wolskyemu	<i>sto złotych</i>
[15]	+	Panu Rudniczkyemu	<i>Dwieszcze</i>
[16]		Panu Kruszynskyemu	<i>wiele nagrody ma ze zostaną przy niem trzysta siedmdziesiąt] y sztery</i>
[17]	+	Panu Myelzynskyemu	<i>Dwieszcze</i>
[18]	+	Panu Semyerzynskyemu	<i>sto złotych y oponcza</i>
[19]	+	Panu Nyezwoiowskyemu	<i>sto szeszdziesiąt, ferezyia zielona niepodszyt[a]</i>
[20]		Panu Łęckiemu	<i>pieczdziesiąt złotych*, deliia zielona niepodszyta</i>
[21]	+	Panu Chorzewskyemu	<i>pieczdziesiąt złotych y kon, giermak szarlatny atlasem zoltem** podszyty</i>
[22]	+	Panu Będzimyrowskyemu	<i>sto złotych</i>
[23]	+	Panu Vlienyeckyemu	<i>sto złotych</i>
[24]		Panu Dzierzkyemu	<i>dwieszcze, palasz srebrem oprawny y z bri[lantem]***</i>
[25]	+	Panu DrzewyECKiemu	<i>trzydzieszczi złotych</i>
[26]		Panu Baptynskyemu	<i>liczbee uczyni // [k. 129]</i>
[27]		<i>Panu miecznikowi</i>	<i>rząd namaczyczy [!] perlowy uzdzieniczka [!] turkusami sadzony</i>
[28]		<i>Panu Krzyczewskiemu</i>	<i>rząd s turkusami</i>
[29]		<i>Panu Starzyczkiemu</i>	<i>rząd na sznurach y konczerz odlewany y czoldar na axamicie aftowany</i>
[30]		<i>Panu Woynarowskiemu</i>	<i>konczerz y strzemiona turkusami sadzone y czaprag малы</i>
[31]		<i>Panu Bogdaszewskiemu</i>	<i>konczyrz y sztrzemiona s turkusami y czoldar axamitny czarny</i>
<i>Kozakom</i>			
[32]	+	<i>P. Liscze starszemu</i>	<i>doloman popielody, nasuwien zolty</i>
[33]	+	<i>P. Liscze mlodszeniu</i>	<i>palasz krzywy</i>
[34]	+	<i>P. Faszczowskiemu</i>	<i>palasz dlugi</i>
[35]	+	<i>P. Sloncze</i>	<i>ferezyeyka czerwona axamitna niczem niepodszyta</i>
[36]	+	<i>P. Szczuczkiemu</i>	<i>deliia biala y doloman zielony</i>
[37]	+	<i>P. Krzewskiemu</i>	<i>para karabinow y para pistoletow</i>

Biblioteka Jagiellońska, oddział rękopisów, sygn. 5491/3, k. 128–129. На арк. 129 зв. написано: Kof[m]u co дано з слуг x[i]zęc[ia] iel[g]o m[i]l[os]czy Ianusza z rzeczy pozostałych.

* Слово написано зверху.

** Два останні слова правлені; спершу було написано: atlasu zoltego.

*** У квадратних дужках наведено можливий варіант закінчення слова (в оригіналі обірваний аркуш).

№ 2

Персоналії двірських слуг князя Януша-Павла Острозького (за „Списком“)

1. **ЙОРДАН** — Адам Йордан, походив із малопольського шляхетського роду герба Труби. Син королівського ротмістра і львівського стольника Вавжинця-Спитка та Анни Сопеховської. У 1619 р. як один зі слуг князя Януша-Павла позваний до Кременецького гродського суду за спілкування з банітами Малхером, Войцехом та Яном Лішками (див. № 32—33). За заповітом патрона (1619) Адам Йордан мав отримати 10 тисяч польських злотих у винагороду за свою службу. У 1620—1621 рр. брав участь у битвах на Цедорі і під Хотином. Помер у 1644 р., похований в Краківському бернардинському костелі (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; Herbarz Polski. Część I. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich / Ułożył i wydał Adam Boniecki.— Warszawa, 1906.— Т. IX.— С. 79—80; Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie...”— С. 21, 118—119).

2. **БРОНЬОВСЬКИЙ** — ідеться про шляхтича Станіслава Броньовського, який, імовірно, належав до роду герба Тарнава, осілого в Сандомирському воєводстві (володіли також землями в Руському воєводстві). На початку 1610-х років разом зі своїм патроном князем Янушем-Павлом перебував в освітній мандрівці країнами Європи: 1613 р. обоє вписали свої імена до альбому студентів Падуанського університету. За свою службу Станіслав мав отримати, відповідно до тестаменту Я.-П. Острозького, село Верхославичі Тарновської волості (нині — Тарновського повіту Малопольського воєводства Польщі) або один із розташованих під Острогом маєтків в пожиттєве тримання (Archiwum nacji polskiej na uniwersytecie padewskim / Wyd. H. Barycz.— Wrocław, 1971.— Т. 1: Metryka nacji polskiej na uniwersyteciwe padewskim (1592—1745).— С. 49; Herbarz Polski...— 1900.— Т. II.— С. 139; Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie...”— С. 117—118).

3. **ДЕРШНЯК** — Яцек Дершняк, походив з давнього руського роду герба Корчак із Перемишльської землі. Хоча імені Дершняка в наведеному вище списку не вказано, а в усіх інших відомих нам документах ця особа не згадується як слуга князя Януша-Павла, проте на початку XVII ст. жив тільки один представник роду — син самбірського войського Станіслава Дершняка і Катажини Стажеховської — Яцек. У 1629 р. його обирали послом від шляхти Перемишльської землі на сейм і депутатом до Радомського Трибуналу. Від 1638 р. і до смерті в 1643 чи 1644 р.— радощицький староста. Одружений з Анною Гурською (Гоцлавською), в шлюбі з якою мав сина Александра, першого й останнього сенатора в родині (малогоський каштелян із 1668 р.) (Herbarz Polski...— Т. II.— С. 264; Rodzina. Herbarz szlachty polskiej / Opracowany przez Seweryna hrabiego Uruskiego, przy współudziale Adama Amilkara Kosińskiego, wykończony i uzupełniony przez Aleksandra Włodarskiego.— Warszawa, 1906.— Т. III.— С. 156—157; Przyboś K. Reprezentacja sejmowa ziemi przemyskiej w latach 1573—1695 // Rocznik Przemyski.— Przemyśl, 1998.— Т. 34.— Zesz. 4: Historia.— С. 23).

4. **ГАНІБАЛ** — очевидно, Юзеф Ганібал-Влох. Походив з флорентійського роду Строцці; його пращури приїхали до Польської Корони в поч-

ті майбутньої королеви Бони Сфорца на початку XVI ст. Юзеф і троє його братів народилися в сім'ї дворянина князя Василя-Костянтина Острозького Миколая Ганібала-Влоха і Софії Головинської, яка була вихованкою і служницею матері того ж князя. Принаймні двоє з братів (Юзеф і Миколай Миколайовичі) пов'язали свою долю з нащадками князя Василя-Костянтина. На користь того, що в опублікованому вище списку йдеться таки про Юзефа, свідчить ряд фактів. По-перше, він перебував на службі в князя Олександра Острозького (батька Януша-Павла) принаймні з 1598 р.; по-друге, в одному з документів кінця XVI ст. його ім'я фігурує серед рівненських ленників, а за тестаментом князя Януша-Павла 1619 р. „пан Аннібал“ мав отримати винагороду в 5 тисяч злотих, що записувалися на селі Тинному Рівненської волості (нині — мікрорайон міста Рівне) (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 33, арк. 407 зв.—408; спр. 56, арк. 221 зв.—222*; Okolski S. Orbis Polonus.— Cracovia, 1641.— Т. 1.— F. 554—556; Herbarz Polski...— 1904.— Т. VII.— S. 236; Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie.“— S. 117).

5. **ОБУХОВСЬКИЙ** — ідентифікувати особу не вдалося за браком додаткових свідчень. Поза сумнівом, належав до дрібношляхетського роду з Гродненського повіту Троцького воєводства. У тестаменті, укладеному незадовго до своєї смерті, князь Януш-Павло відписав „пану Обуховському“ 5 тисяч злотих та „доживоття“ на селах П'янь і Крупа Луцького повіту Волинського воєводства (перше з них нині село Радянське Млинівського району Рівненської області, а друге — село Крупа Луцького району Волинської області) (Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie.“— S. 118; Rodzina...— 1910.— Т. VII.— S. 235; Dunin-Borkowski J. S. Spis nazwisk szlachty polskiej.— Lwów, 1887.— S. 285).

6. **ПОТОЦЬКИЙ** — Станіслав Потоцький. Достеменно невідомо до якого з численних родів Потоцьких він належав. Можливо, йдеться про фамілію герба Любич з Ужгородського повіту Люблінського воєводства. З початку XVII ст. її представники мали майнові інтереси в українських воєводствах, де породичалися з сім'ями, пов'язаними клієнтарно-патрональними зв'язками з князями Острозькими. Якщо це припущення є вірним, тоді Станіслав Потоцький мав би бути сином Миколая, дідача села Потоки (1605). Як слуга князя Януша-Павла він згаданий 1619 р. у зв'язку з позовом до Кременецького гродського суду в справі про спілкування з банітами Малхером, Войцехом та Яном Лішками (див. № 32—33). Можливо також, що саме він був тим „паном Потоцьким“, який до 1620 р. посідав одне з сіл в Остропільській волості князів Острозьких — Калинівку (нині — Ізяславський район Хмельницької області) (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63, 63 зв.; Володіння князів Острозьких на Східній Волині...— С. 365; Rodzina...— 1917.— Т. XIV.— S. 280).

7. **ГЕРГУНТ** — Адам Герконт (Геркат, Гергонт) походив із литовського шляхетського роду, осілого на початку XVII ст. у Перемишльській землі Руського воєводства. У 1620 р. тримав на службі село Демківці Любартівської волості князів Острозьких, а в 1630—1631 рр. згаданий як орендар вензовницького вїтївства і слуга матері князя Януша-Павла — Анни

* Висловлюю подяку Наталі Старченко за те, що звернула мою увагу на цей документ: свідчення Івана Ошовського і Андрія Гулевича про те, що Ян Ганібалович народився у шлюбі Миколая Ганібала і Софії Головинської (1599).

зі Штемберка Острозької (Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (далі — BZNO we Wrocławiu), dział rękopisów, № 3669/II, k. 444; Erekcya Kollegiaty jarosławskiej w skróceniu znacznem // Przyjacieli Chrześcijańskiej prawdy.— Przemyśl, 1835.— R. 3.— Z. 2.— S. 111; Proksa M. Przywilej Anny ze Stemberku, księżnej Ostrogskiej, wojewodzinej wołyńskiej, dla Jarosława z 1 sierpnia 1630 roku.— Przemyśl, 1995.— S. 75; Rodzina...— 1907.— T. IV.— S. 151).

8. ГРЕБІНСЬКИЙ — один із двох братів Гребінських (Грембінських): Ян або Якуб (Криштоф). Походили з Гребіна в Сілезії. Оскільки перший із них був препозитом ярославської колеґіати (див. № 43) і мав би в списку фігурувати як „к[s]ондз Грембінський“, можна припустити, що йдеться про Якуба, майбутнього бургґрабія ярославського замку і капітана (за іншими даними, ротмістра) надвірної піхоти князів Острозьких. Відповідно до заповіту князя Януша-Павла (1619), мав отримати за службу 1 тисячу злотих. Після смерті патрона перебував при дворі його матері Анни зі Штемберка Острозької (згаданий серед її дворян ще в 1631 р.). За свідченнями Шимона Старовольського, відзначився у битвах із московитами й татарами. Похований у родинній усипальниці Острозьких в Ярославі (Erekcya Kollegiaty jarosławskiej...— S. 111; Proksa M. Przywilej Anny ze Stemberku...— S. 75; Herbarz Polski...— T. VII.— S. 54; Rodzina...— T. IV.— S. 371; Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie...“— S. 21, 118).

9. ПЕПЛОВСЬКИЙ — ідентифікувати особу не вдалося. У волинських актах 1616—1620-х років неодноразово згаданий писар Кам'янецького гродського суду Каспер Пепловський (вбитий близько 1621 р.), який походив з осілого на Поділлі польського шляхетського роду герба Гоздава. Слугою князя Януша-Павла Острозького він бути не міг, адже в цей час уже був пов'язаний клієнтарними зв'язками з овруцьким старостою князем Михайлом Вишневецьким. Можливо, до вищепублікованого списку потрапив його небіж Александер Пепловський (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 255, арк. 264 зв.—265; спр. 58, арк. 24 зв.—25; спр. 67, арк. 260, 266 а; спр. 71, арк. 102—102 зв., 313—313 зв.; Rodzina...— 1916.— T. XIII.— S. 273).

10. ПШИТИЦЬКИЙ — Станіслав Пшितिцький (Притицький, Пшейтицький), згадується як рукодашний слуга князя Януша-Павла в 1618—1619 рр. Деталі біографії цієї особи наводить у своїй „Книзі хамів“ Валер'ян Неканда Трепка, стверджуючи, що Станіслав і його старший брат Ян були „плебеями“ й походили з містечка Пшитика в Радомському повіті Сандомирського воєводства. На відміну від свого брата, що народився і помер міщанином, Станіслав „служив за козака у княжат Острозьких ярославських“ (тобто при дворі князів Адама-Костянтина і Януша-Павла Олександровичів), а потім „бував у бандах лісовчиків“. В. Трепку драгувала поведінка Пшितिцького, який хизувався своєю нобілітацією, отриманою з рук короля начебто в 1619 р. Перевіривши ці чутки, констатуємо, що С. Пшितिцький дійсно отримав „за військові заслуги“ привілей на шляхетство, але дещо раніше, в 1613 р. Ця обставина свідчить про наявність у С. Пшितिцького потужних протекторів, якими могли бути князі Острозькі (зокрема вдова волинського воєводи князя Олександра Костянтиновича Анна Костчанка). Таким чином, можна припускати, що пан Станіслав служив Острозьким і до 1618 р., принаймні від початку

1610-х років. У 1619 р. разом з іншими слугами князя Януша-Павла Острозького був позваний до Кременецького гродського суду за спілкування з банітами Лішками (див. № 32—33) (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 57, арк. 192 а зв.; спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; *Volumina legum.*— Petersburg, 1859.— Т. III.— S. 94; *Trepka Walerian Nekanda. Liber generationis plebeanorum.*— S. 327, 512; *Album armorum nobilium Regni Poloniae XV—XVIII saec. Herby nobilitacji i indygenatów XV—XVIII w. / Wstęp, opracowanie i edycja Barbary Trelińskiej.*— Lublin, 2001.— S. 281; *Rodzina...*— 1931.— Т. XV.— S. 57).

11. **ЗАВАДСЬКИЙ** — ідентифікувати особу не вдалося. У списку шляхетських фіамлій, підготовленому Юзефом Дуніном-Борковським, нарахується 15 різних кланів, що носили це родове прізвище (*pol. Zawadzki*) — у тому числі кілька осілих у Руському воєводстві, де князі Острозькі посідали певні володіння (*Dunin-Borkowski J. S. Spis nazwisk szlachty polskiej.*— S. 531—532).

12. **ГАРНИШ** — імовірно, Якуб Гарниш. Походив зі шляхетського роду герба Порай, осілого одразу в кількох малопольських воєводствах. У 1586 р. згаданий як слуга литовського крайчого князя Костянтина Костянтиновича Острозького († 1588); після смерті патрона опиняється при боці його брата Олександра Острозького († 1603) і вдови останнього Анни зі Штемберка. Очевидно, саме він був тим „паном Гарнишем“, який у 1620 р. тримав на службі три села в Полонській волості (володіння сестер і спадкоємців князя Януша-Павла Острозького) — Клюбачі, Роговичі і Коханівку (перше локалізувати не вдалося, два останні нині в Полонському районі Хмельницької області). Був одружений з Зузанною Потоцькою (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 35, арк. 198 зв.; спр. 72, арк. 132 зв.; спр. 82, арк. 555 зв.; ф. 21, оп. 1, спр. 57, арк. 179 зв.; Володіння князів Острозьких на Східній Волині...— С. 310—312; *Herbarz Polski...*— 1902.— Т. V.— S. 376—377).

13. **ПЕЦ** — Самуель Пец (Пец, Печ), згадується серед слуг князів Адама-Костянтина і Януша-Павла Острозьких у 1618—1619 рр. Походив, імовірно, зі шляхетського роду герба Пілява з Підляшшя. У 1619 р. потрапив до списку слуг князів Острозьких, позваних до Кременецького гродського суду за те, що вони підтримували контакти з банітами Малхером, Войцехом і Яном Лішками (див. № 32—33). Одружений з Катажиною Лонцькою, вдовою Юзефа-Костянтина Одинця-Соколовського, дідача розташованих поблизу Острога сіл Стадники і Оженин (обидва нині в Острозькому районі Рівненської області). Помер між 1627 і 1629 рр. (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 122, арк. 716 зв.; спр. 154, арк. 151—152 зв.; спр. 166, арк. 110—111 зв.; ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв., 59; *Rodzina...*— Т. XIII.— S. 319, 321).

14. **ВОЛЬСЬКИЙ** — можливо, Адам Вольський — згадується в 1618 р. як слуга Анни зі Штемберка Острозької (матері князя Януша-Павла), або Миколай Вольський, який у 1643 р. служив Анні-Алоїзі Ходкевич (сестрі князя Януша-Павла). Без додаткових даних походження цих осіб встановити неможливо (ЦДІА України у Києві, ф. 11 (Житомирський гродський суд), оп. 1, спр. 7, арк. 785—785 зв.; спр. 10, арк. 312).

15. **РУДНИЦЬКИЙ** — Павло Рудницький. Походження цієї особи не з'ясоване — можливо, був шляхтичем (герба Сас з Руського воєводства

або герба Стшеме з відміною з Люблінського воєводства), можливо, простим міщанином з Острога. У 1619 р. як слуга князя Януша-Павла Острозького позваний до Кременецького гродського суду за звинуваченням у спілкуванні з банітами Лішками (див. № 32—33). Після смерті патрона залишився вірним дому Острозьких і перейшов на службу до сестри небіжчика — Анни-Алоїзи Ходкевич. Про це опосередковано свідчить хрещення його сина Яна в острозькому костелі в липні 1632 р. (нащадки Яна були прихожанами цього храму і в другій половині XVII ст.) (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 122, арк. 716 зв.; ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; *Metryki chrztu z Ostroga 1599—1666* / *Podał x. prałat F. Czyżewski w Łucku // Miesięcznik Heraldyczny.*— *Lwów, 1932.*— *N 12.*— *S. 224; 1938.*— *№ 9.*— *S. 140; Rodzina...*— *T. XV.*— *S. 296*).

16. КРУШИНСЬКИЙ — ідентифікувати особу не вдалося. „Пан Крушинський“ двічі згаданий як слуга князя Януша-Павла Острозького: в тестаменті останнього і в опублікованому вище переліку його дворян. Ю. Кус стверджує, що йдеться про майбутнього королівського полковника і кам'янецького підстоля (1635—1648) Єжи Крушинського, але автор ніяк не аргументує свій висновок. Єжи з Крушениці Крушинський походить зі шляхетського роду герба Побуг, посідав володіння на Поділлі і в Плонському повіті на Мазовії, а його батьками були Якуб Крушинський і Дорота Отрембусівна. Остання деталь дозволяє припускати, що Єжи таки мав певний зв'язок із домом Острозьких, адже відомо, що якийсь Якуб Крушинський (Крусинський), що міг би бути батьком королівського полковника, обіймав місце писаря Володимирського гродського суду в 1586—1588 рр.— у період, коли володимирським старостою, що формував склад гродського уряду, був князь Костянтин Костянтинович Острозький († 1588). Проте володимирський писар Якуб „з Серска“ Крушинський (помер після 1619 р.) належав до іншого роду герба Помян з Іновроцлавського воєводства, а його дружиною була Зофія Вітвінська. Після складення писарських повноважень цей другий пан Якуб опинився в колі слуг володимиро-берестейського єпископа, згодом київського митрополита Іпатія Потія (згаданий як намісник Володимирського владичтва в 1594 р.). У 1613 р. митрополит позивав свого колишнього рукодайного слугу Якуба Крушинського, закидаючи йому вчинення багатьох шкод. На той час Я. Крушинський вже був граничним коморником Київської землі (1607—1608), а отже, слугою київського підкоморія Самуеля Горностая. Після смерті останнього в 1618 р. пан Якуб мав би шукати нового покровителя, але хто саме ним став з'ясувати не вдалося. Близьким родичем (можливо, братом) Якуба був Петро Крушинський, слуга і дорогобузький намісник князя Василя-Костянтина Острозького, проте до 1619 р. він не дожив. Чи мали Якуб і Петро нащадків чоловічої статі — невідомо. Згаданий у тестаменті князя Януша-Павла „пан Крушинський“ за свою службу мав отримати винагороду розміром 1 тисяча злотих (ЦДІА України у Києві, ф. 28, оп. 1, спр. 21, арк. 372 зв.—373 зв.; спр. 22, арк. 755—756 зв.; спр. 27, арк. 142—142 зв.; спр. 39, арк. 222 зв.; спр. 40, арк. 233 зв.—235 зв.; спр. 44, арк. 463—464 зв.; спр. 45, арк. 458—458 зв.; *Herbarz Polski...*— 1909.— *T. XII.*— *S. 356—357, 370; Kus J. „Wielkie, ale krótko trwale odczynny nadzieie...”*— *S. 117; Яковенко Н. Матеріали до персонального складу канцелярії Волині, Наддніпрянщини та Східного Поділля (остання третина XVI — середина XVII століть) // До джерел. Збірник наукових праць*

на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя.— К.; Львів, 2004.— Т. 1.— С. 350).

17. **МЕЛЬЖИНСЬКИЙ** — Станіслав Мельжинський. Очевидно, належав до шляхетського роду герба Новіна з Великопольщі (родове гніздо в Гнєзненському повіті). Принаймні, інших Мельжинських у відомих гербівниках не зафіксовано. У 1619 р. позваний до Кременецького гродського суду разом з іншими слугами князя Януша-Павла Острозького за скаргою краківського каштеляна Януша Острозького про спілкування з банітами Малхером, Войцехом і Яном Лішками (див. № 32—33) (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; Rodzina...— 1914.— Т. XI.— S. 12—16; Dunin-Borkowski J. S. Spis nazwisk szlachty polskiej.— S. 248).

18. **СЕМСЖИНСЬКИЙ** — ідентифікувати особу не вдалося.

19. **НЕЗВОЙОВСЬКИЙ** — ідентифікувати особу не вдалося. Згадується окрім опублікованого вище переліку ще в тестаменті князя Януша-Павла Острозького, за яким мав отримати 1 тисячу злотих у винагороду за службу. У гербівниках зустрічаємо тільки одну фамілію Незвойовських герба Голобок із Малої Польщі (родове гніздо під Сандомиром). Каспер Несецький та Северин Уруський згадують якогось Стефана Незвойовського, що в другій третині XVII ст. проживав на Волині, проте будь-яких підстав ототожнювати його зі слугою дому Острозьких наразі немає (Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J. powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep. Bobrowicza.— Lipsk, 1841.— Т. VI.— S. 568; Rodzina...— Т. XV.— S. 152; Dunin-Borkowski J. S. Spis nazwisk szlachty polskiej.— S. 279; Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie...“— S. 117).

20. **ЛЕНЦЬКИЙ** — Мартин Ленцький (Ленський, Лонцький, Леський), походив із розгалуженого шляхетського роду, представники якого користувалися, ймовірно, гербом Еліта та володіли маєтками в різних провінціях Польської Корони, в тому числі й у Руському воєводстві. Очевидно, доводився близьким родичем (сином або небожем) Войтеху Лонцькому, родина якого проживала у Волинському та Сандомирському воєводствах і який у 1599—1610 рр. служив князеві Василю-Костянтину Острозькому, його синові Олександру та вдові останнього Анні зі Штемберка (зокрема, в 1609 р. пан Войтех обіймав уряд намісника Остропільської волості). Як слуга князя Януша-Павла Мартин Ленцький (Лонцький) вперше згаданий в березні 1619 р., коли його було позвано до Кременецького гродського суду за звинуваченням у спілкуванні з банітами Малхером, Войцехом та Яном Лішками (див. № 32—33). А на початку серпня того ж року ім'я Ленцького виринає в переліку слуг померлого князя, які, „скоро одно взявши ведомост о смерти пана своего“, приступили до ревізії залишеного по ньому майна (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; ф. 25, оп. 1, спр. 55, 175—176 зв., 190—190 зв., 470 зв.—471; спр. 82, арк. 555 зв.; спр. 83, арк. 67—68, 444 зв.—446 зв.; спр. 84, арк. 199—200; спр. 114, арк. 307—308 зв.; APK, AS, teka 449, № 11; Herbarz Polski...— 1912.— Т. XV.— S. 274; Rodzina...— 1912.— Т. IX.— S. 301; Кулаковський П. Епізод з історії клієнтури князів Острозьких.— С. 57).

21. **ХОЖЕВСЬКИЙ** — ймовірно, Ярош Хорівський (Хоревський, Хожевський). Пан Ярош, швидше за все, був представником давнього волин-

ського роду Промчейків-Хорівських, родове гніздо яких знаходилося в Острозькій волості (Хорів, нині село Острозького району Рівненської області). Цей рід не слід плутати з іншими Хорівськими, що походили з дому Войнилловичів і так само, як Промчейки, дістали своє родове ім'я від назви вищезгаданого села. Ярош Хоревський згаданий як ленник князя Януша-Павла Острозького в липні 1618 р. У червні того ж року неназваний на ім'я пан Хожевський, коморник князя Януша-Павла, напав на острозького митника Мордуша (підданого краківського каштеляна князя Януша Острозького) і побив його. Близько 1620 р. якийсь пан Хожевський, що служив матері князя Януша-Павла, отримав на ленному праві Калинівку в Остропільській волості (нині — село Ізяславського району Хмельницької області) (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 57, арк. 192 а зв., 203—203 зв.; Володіння князів Острозьких на Східній Волині...— С. 365; Тесленко І. Хто є хто в імперії „старого“ князя. „Острозька шляхта“ // Соціум. Альманах соціальної історії.— К., 2008.— Вип. 8.— С. 119—133).

22. БЕНДЗІМЕРОВСЬКИЙ — ідентифікувати особу не вдалося. Жоден із гербівників не фіксує даних про рід Бендзімеровських. Разом з тим, у 1575 р. в ролі зельєвського урядника надвірного литовського маршалка князя Миколая-Криштофа Радзивілла „Сирітки“ виступає Станіслав Бендімеровський (Нацьянальны гістарычны архіў Беларусі, ф. 1727 (Мінські гродські суд), воп. 1, спр. 2, арк. 98—99).

23. УЛЕНЕЦЬКИЙ — Ян Уленецький (Уленицький). Походив зі шляхетського роду герба Пшерова з Перемишльської землі. Звинувачений у спілкуванні з банітами Лішками (див. № 32—33), у березні 1619 р. позваний краківським каштеляном Янушем Острозьким до Кременецького гродського суду (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; Dunin-Borkowski J. S. Spis nazwisk szlachty polskiej.— S. 475).

24. ДЗЕРСЬКИЙ — Войцех (Альберт) Дзерський. Жоден гербівник фамілії Дзерських не фіксує, тож можна припустити, що пан Войцех шляхтичем не був. 15 травня 1619 р. він, як дворянин Януша-Павла Острозького, поставив свій підпис на його фундації Ярославській колегії мансіонаріїв (Makara J., ks. Dzieje parafji jarosławskiej.— Jarosław, 1936.— S. 129).

25. ДЖЕВЕЦЬКИЙ — імовірно, Ян Джевецький (Древецький, Древицький), шляхтич герба Наленч, рід якого походив із Люблінського воеводства. У січні—лютому 1618 р. фігурує в документах як безрідівський намісник князя Адама-Костянтина Острозького. 6 березня того ж року отримав королівський привілей на титулярний уряд київського скарбника (обіймав його до смерті в 1639 або 1640 р.). Після смерті князів Адама-Костянтина (1618) і Януша-Павла Острозьких (1619 р.) став клієнтом Томаша Замойського, одруженого з рідною сестрою княжичів. Посідав володіння в Київському воеводстві і двір в острозькому окольному замку. У шлюбі з Малгожатою Надаринською (Надажинською) мав синів Миколая та Самуеля. Рідна сестра (?) Яна — Анна Древецька вийшла заміж за Яна Щепановського, сатіївського (близько 1592 р.), звягельського (згаданий у 1596—1603 рр.) і крупського (згаданий 1616 р.) намісника князів Острозьких (ЦДІА України у Києві, ф. 11, оп. 1, спр. 7, арк. 86 зв.—90, 120 зв.—121, 132—134, 157—158, 321—322, 763—753 зв.; ф. 21, оп. 1, спр. 71,

арк. 214—214 зв., 230 зв.—233; Володіння князів Острозьких на Східній Волині...— С. 218, 222; *Urządnicy województw kijowskiego i czerniechowskiego XV—XVIII wieku. Spisy / Opracowali Eugeniusz Janas i Witold Kłaczewski.*— Kórnik, 2002.— S. 57; *Herbarz Polski...*— T. V.— S. 59; Litwin H. *Napływ szlachty polskiej na Ukrainę 1569—1648.*— Warszawa, 2000.— S. 140; Тесленко І. Шляхетська нерухома власність у „нижньому“ острозькому замку („пригородку“) наприкінці XVI — на початку XVII ст. // *Студії і матеріали з історії Волині. 2009 / Ред. Володимир Собчук.*— Кременець, 2009.— С. 208).

26. БАПТИНСЬКИЙ — ідентифікувати особу не вдалося. Жоден гербівник роду Баптинських не фіксує. Село Монятин Берездівської волості князів Острозьких (нині — Манятин Славутського району Хмельницької області) у 1620 р. тримав не названий на ім'я „пан Баптинський“ (Володіння князів Острозьких на Східній Волині...— С. 231).

27. МЕЧНИК — волинський мечник Ян Бондзинський. Походив зі шляхетського роду герба Юноша з Підляшшя. Свою кар'єру розпочав на дворі волинського воєводи князя Олександра Острозького. Близько 1600 р. одружився з Барбарою із Шарина Петровською, вдовою рівненського старости Яна Моджевського (Модревського, Модрієвського), а вже за три роки сам обійняв цей уряд з руки князя Олександра Острозького. Рівненським намісником і „державцем“ (орендарем) залишався принаймні до 1616 р. (не виключено, що й до 1620 р.). Номінований на титулярний уряд волинського мечника королівським привілеєм від 4 червня 1610 р. У 1616 р. обраний від Волинського воєводства депутатом до Коронного Трибуналу, що викликало спротив частини місцевої шляхти на чолі з воєводою князем Янушем Заславським. Після смерті князя Януша-Павла Острозького опинився у світі Томаша Замоїського. Від 1634 р. і до смерті 22 квітня 1642 р. обіймав уряд холмського підкоморія. Окрім дідичних маєтків у Холмській землі, тримав на службі, в заставі й оренді певні землі в Луцькому й Кременецькому повітах Волинського воєводства, зокрема у рівненських добрах князів Острозьких: села Тутківці (нині частина міста Рівного; згадано 1603 р.), Бехень (нині частина села Караєвичі Рівненського району; згадано в 1603—1620 рр.), Великий Житин (нині село Рівненського району; згадано в 1619—1620 рр.), Коптевичі (нині частина села Олександрія Рівненського району; згадано в 1613—1620 рр.) та інші. Волинського мечника Яна Бондзинського не варто плутати з іншим Яном Бондзинським, що був луцьким гродським писарем у 1618—1624 рр. (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 59, арк. 318—318 зв.; спр. 62, арк. 390—391 зв.; спр. 127, арк. 72—74 зв., 79 зв.—85 зв.; *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie* (далі — AGAD w Warszawie), *Archiwum Ordynacji Zamojskich*, N 2876, s. 69—70; *BZNO we Wrocławiu*, *dział rękopisów*, N 3669/II, k. 144—146 v., 157; *Herbarz Polski...*— 1909.— T. XIII.— S. 138; *Rodzina...*— 1904.— T. I.— S. 114; *Urządnicy wołyńscy XIV—XVIII wieku. Spisy / Opracował Marian Wolski.*— Kórnik, 2007.— S. 138; *Urządnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV—XVIII wieku. Spisy / Opracowali Henryk Gmiterek i Ryszard Szczygieł.*— Kórnik, 1992.— S. 171; Ковальський Н. П. *Источники по социально-экономической истории Украины (XVI — первая половина XVII века): Структура источниковой базы.*— Днепропетровск, 1982.— С. 73; Кулаковський П. Епізод з історії клієнтури князів Острозь-

ких.— С. 55; Яковенко Н. Матеріали до персонального складу канцелярій...— С. 350).

28. КЖИЧЕВСЬКИЙ — Миколай Кричевський (Кречовський, Кшичевський, Кшечовський). Походив зі шляхетського роду власного герба з Берестейського воєводства. Перша згадка про Миколая Кричевського на службі у князів Олександровичів Острозьких відноситься до 1617 р. У березні 1619 р. разом з іншими слугами князя Януша-Павла Острозького позваний до Кременецького гродського суду в справі про спілкування з банітами Малхером, Войцехом та Яном Лішками (див. № 32—33). У серпні того ж року очолив групу дворян небіжчика, які, „скоро одно взявши ведомост о смерти пана своего в Люблине змарлого“, двічі вдералися до острозької соборної церкви задля ревізії складеного в ній майна, причому з храму було винесено дві скрині, „в которых привилея, листы были“. 2 вересня про цю пригоду повідомляв краківського каштеляна Януша Острозького його слуга Єжи Тимошевич. Інформація мала дуже зацікавити князя, адже йшлося про скарбницю й „родовий архів“ Острозьких, що вже понад десять років чекали на поділ між спадкоємцями київського воєводи князя Василя-Костянтина Острозького. Той же Миколай Кричевський, за свідченням Єжи Тимошевича, був одним з ініціаторів фальшування тестаменту свого смертельного хворого пана („testamenth iako chcieli sprawowaly u the ieszcze zamysli maia, iakoby maieṭnosci u sumy otrzymaly“). До початку 1620-х років володів двором в острозькому Пригородку, на ленному праві посідав чотири села в Острозькій волості — Кургани, Могиляни, Волосківці та Мишківці (перші три тепер в Острозькому районі Рівненської області, останнє в наші дні не існує) і ще одне в Остропільській — Ладиги (нині — Старокостянтинівського району Хмельницької області). Після смерті князя Януша-Павла Острозького, як видається, перейшов на службу до князів Корецьких (близько 1622—1623 рр.) (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 106, арк. 285, 383 зв.—384 зв.; спр. 114, арк. 307—308 зв.; спр. 131, арк. 1078 зв.; ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; AGAD w Warszawie, Archiwum Potockich z Jańcuta, N 1544, s. 1—2; Володіння князів Острозьких на Східній Волині...— С. 364; Herbarz Polski...— Т. XIII.— S. 18—19; Rodzina...— 1911.— Т. VIII.— S. 127; Тесленко І. Шляхетська нерухома власність...— С. 213; Кулаковський П. Епізод з історії клієнтури князів Острозьких.— С. 57 (тут автор помилково називає Миколая Кричевського Михайлом)).

29. СТАЖИЦЬКИЙ — Александер зі Стажицьк Стажицький (Старицький), шляхтич герба Остоя з Львівської землі Руського воєводства (родове гніздо в Яворівському старостві; нині — село Старичі Яворівського району Львівської області). Александер Стажицький фігурував у документах як слуга Януша-Павла Острозького, починаючи з 1618 р. У березні наступного року, незадовго до смерті патрона, був позваний до Кременецького гродського суду краківським каштеляном князем Янушем Острозьким у справі про спілкування з банітами Малхером, Войцехом і Яном Лішками (див. № 32—33). За заповітом князя Януша-Павла, мав отримати винагороду за службу 5 тисяч злотих і в пожиттєве тримання села Глинники та Крупець в Острозькій волості (нині — Ганнопіль і Крупець Славутського району Хмельницької області). Після смерті патрона й поділу володінь між сестрами небіжчика, А. Стажицький перейшов на службу до молодшої з них — Анни-Алоїзи, дружини віленського воєво-

ди і литовського великого гетьмана Яна-Кароля Ходкевича. Замість Глинників та Крупця, які на той час перебували в руках інших слуг дому, нова покровителька пана Александра записала йому Хом'яків, Лисиче та Переволоку (нині — Хоняків, Лисиче і Потереба Славутського району Хмельницької області). Всі три села А. Стажицький з дружиною мали тримати пожиттєво, а в 1636 р. їх право було поширене на народжених у цьому шлюбі синів Ігнація-Єжи, Александра-Кароля та Войцеха-Стефана. У 1630—1640-х роках А. Стажицький був посесором містечка Смолдинова та розташованого неподалік села Суемець (у наші дні обидва розташовані в Баранівському районі Житомирської області) — за заставним записом Анни-Алоїзи Ходкевич у сумі 14 тисяч злотих. Крім того, в самому Острозі він посідав двір на Пригородку. Всіх своїх дітей Александер Стажицький і Кристина Гумницька хрестили в Острозькому фарному костелі, причому хресною матір'ю одного з синів була сама Анна-Алоїза Ходкевич. Помер А. Стажицький після 1660 р. (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; ф. 25, оп. 1, спр. 142, арк. 220—220 зв.; спр. 198, арк. 1219—1221 зв.; спр. 204, арк. 776—776 зв.; спр. 293, арк. 688—688 зв.; *Metryki chrztu z Ostroga 1599—1666...— 1938.*— N 9.— S. 141; *Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie...”*— S. 117; *Тесленко І. Шляхетська нерухома власність...— С. 213).*

30. ВОЙНАРОВСЬКИЙ — Стефан Войнаровський герба Стшемс, походив з Краківського воєводства. Перебуваючи на службі в князів Острозьких, першим у родині набув маєтки на українських землях Речі Посполитої і започаткував гілку роду, представники якої впродовж наступних кількох століть проживали у Волинському та Київському воєводствах. За тестаментом свого патрона князя Януша-Павла (1619) мав отримати за службу 5 тисяч злотих і два села в Острозькій волості — Малу Боровицю та Вілію (перше з них у наші дні знаходиться в Білогірському районі Хмельницької області, друге — в Острозькому районі Рівненської області). За свідченням Єжи Тимошевича, слуги краківського каштеляна князя Януша Острозького, входив до числа тих слуг князя Януша-Павла, які, передбачаючи близьку смерть свого пана, намагалися „підкорегувати“ його заповіт. Незважаючи на це, нова покровителька С. Войнаровського Анна-Алоїза Ходкевич, сестра князя Януша-Павла і спадкоємиця Острозької волості, записала йому ще й Велику Боровицю (1623 р.; Білогірський район Хмельницької області), Колимлі, Крупець і Кривин (1623 р.; всі нині в Славутському районі Хмельницької області). Крім того, Стефану належав двір у нижньому острозькому замку (1620). Близько 1635 р. полишив службу в Анни-Алоїзи Ходкевич, а наступного року отримав королівський привілей на уряд київського ловчого (був ним до своєї смерті близько 1646 р.). Відомий як аріанин і один із покровителів аріанської секти на Київщині. Рідну сестру Марту видав заміж за Стефана Андрійовича Немирича, впливового київського зем'янина і, між іншим, також аріанина. Онук київського ловчого Андрій Янович Войнаровський був небожем гетьмана Івана Мазепи (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 133, арк. 705 зв.—707; *AGAD w Warszawie, Archiwum Potockich z Łańcuta, N 1544, s. 2; Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie...”*— S. 117; *Тесленко І. Шляхетська нерухома власність...— С. 205—206; Urzędnicy województw kijowskiego i czerniechowskiego...— S. 33).*

31. БОГДАШЕВСЬКИЙ — імовірно, Ян Богдашевський (Богдашовський) герба Пилява — нащадок давнього шляхетського роду, витоки якого сягають кінця XV — початку XVI ст. Богдашевські з діда-прадіда були ленниками князів Острозьких, а їхнє родове гніздо село Богдашів знаходилося в межах князівських володінь, у Рівненській волості (нині — село Здолбунівського району Рівненської області). У 1625 р. Анна-Алоїза з Острога, вдова віленського воєводи й литовського великого гетьмана Яна-Кароля Ходкевича, надала Яну Богдашевському в пожиттєве тримання села Курмань і Гірки у Звягельській волості (нині — села Тернівка і Гірки Новоградволинського району Житомирської області). У записі відзначено, що пожалування є винагородою за „вірні і статечні служби“, які Я. Богдашевський „naprzod godney pamięci x[iaże]tom ich m[ito]sciom Konstantemu у Ianuszowi Ostrogskim, braciaey moiey, а potym mnie samey аз do tego czasu chętlіwie у szczyrze oddawał у oddawa“. Через п'ять років Анна-Алоїза Ходкевич видала новий „привілей“, за яким на згаданих селах записано суму 2 тисячі злотих, без повернення якої Я. Богдашевський і його нащадки не могли бути позбавлені цієї „держави“. Окрім цих сіл, Я. Богдашевський був власником двора в місті Звягель. Помер після 1649 р. (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 142, арк. 218 зв.—219 зв.; спр. 262, арк. 446—447 зв.; ф. 26 (Луцький земський суд), оп. 1, спр. 34, арк. 928—929; BZNO we Wrocławiu, dział rękopisów, N 3669/II, k. 345—346 v.; Rodzina...— Т. I.— S. 269).

32—33. ЛІШКА (СТАРШИЙ і МОЛОДШИЙ) — у джерелах натрапляємо на імена трьох слуг князя Януша-Павла Острозького, які носили це прізвище: Войтех, Малхер та Ян Лішка (сини Станіслава Лішки-Новоселецького?). Двоє з них потрапили до опублікованого вище переліку, проте складно однозначно встановити, хто саме з них. Акти Володимирського гродського суду і матеріали Адама Бонєцького вказують на те, що фамілія походила з Холмської землі (родовий маєток — село Новосілки), а на Волині окремі її представники жили вже в кінці XVI ст. Якийсь конфлікт з острозьким євреєм у 1619 р. намагалися залагодити Станіслав і Малхер Лішки. У березні того ж року три десятки слуг Януша-Павла Острозького були позвані до Кременецького гродського суду краківським каштеляном Янушем Острозьким, який закидав їм спілкування з Малхером, Войцехом та Яном Лішками, що є банітами і „виволанцями“ з Речі Посполитої. Напередодні Хотинської війни 1621 р. один із Лішків — Малхер (Мельхіор) — отримав приповідний лист від короля на козацьку хоругву (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; ф. 28, оп. 1, спр. 13, арк. 144 зв.—146 зв., 156 зв.—158 зв.; спр. 20, арк. 384—384 зв.; спр. 26, арк. 478 зв.—479; Akta grodzkie i ziemskie czasów Rzeczypospolitej polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie.— Lwów, 1884.— Т. X.— S. 211; Herbarz Polski...— 1911.— Т. XIV.— S. 387).

34. ФАЦОВСЬКИЙ — можливо, Адам Адамович Фащовський (Фащ). Прізвище слуги князя Януша-Павла Острозького вказує на те, що він походив з дрібного і розгалуженого шляхетського клану герба Прус Другий, родове гніздо якого знаходилося в Ломжинській землі Мазовецького воєводства. Наприкінці XVI — на початку XVII ст. Адам Фащ служив князеві Василю-Костянтину Острозькому, тривалий час обіймаючи з

його руки уряд берездівського старости (1599—1606). До 1614 р. Адам помер, а з найближчої рідні небіжчика відомі нам його син Адам та вдова Регіна Щепановська. Остання була, найімовірніше, сестрою Яна Щепановського, сатиївського (близько 1592 р.), звягельського (1596—1603) і крупського (1616) старости князів Острозьких (після смерті чоловіка вдруге вийшла заміж за Адама Ольшамовського; овдовіла повторно близько 1623 р.). Рідний брат берездівського старости Адама Фаца Станіслав (помер близько 1619 р.) був одружений з Гальшкою Кревською (див. № 37) (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 60, арк. 156 зв.; спр. 76, арк. 796 зв.; спр. 95, арк. 566—569 зв., 570—571; спр. 112, арк. 412 зв.—414; спр. 135, арк. 135—137; Herbarz Polski...— Т. V.— S. 260—262; Rodzina...— Т. IV.— S. 11—13; Dunin-Borkowski J. S. Spis nazwisk szlachty polskiej.— S. 89).

35. СЛОНКА — ідентифікувати особу не вдалося. У каталозі шляхетських родів Ю. Дуніна-Борковського згадується лише один рід Слонок, представники якого наприкінці XVII ст. мешкали в Сандомирському воєводстві. Проте, швидше за все, в даному випадку йдеться про вихідця з дрібного руського роду Солом (Соломок), які були ленниками князів Острозьких і посідали свої вислужені землі в Звягельській волості. У 1620 р. якийсь пан Слонинка тримав на службі село Хижівка сусідньої Берездівської волості (нині — Баранівського району Житомирської області) (BZNO we Wrocławiu, dział rękopisów, N 3669/II, k. 301; Dunin-Borkowski J. S. Spis nazwisk szlachty polskiej.— S. 404; Ковальський Н. П. Источники по социально-экономической истории Украины...— С. 72).

36. ЩУЦЬКИЙ — ідентифікувати особу не вдалося. У каталозі шляхетських родів Ю. Дуніна-Борковського фігурує кілька родин із таким прізвищем, які належали до різних гербів (Побуг, Слеповрон, Тжаска) і наприкінці XVI ст. володіли землею в Сандомирському і Равському воєводствах. Дідові князя Януша-Павла — київському воєводі Василю-Костянтину Острозькому служив Матис Щуцький (1579), а Станіслав Щуцький, який, можливо, був його сином, у 1601—1620 рр. належав до грона слуг краківського каштеляна князя Януша Острозького. Ще один Щуцький — Адам — у 1610-х і на початку 1620-х був клієнтом мостиського і вишненського старости Яна-Щенного Гербурта та його дружини Ельжбети, уродженої княжни Заславської (дочки волинського воєводи Януша і сестри брацлавського воєводи Олександра Заславських). У 1622—1623 рр. він обіймав уряд старости в Дубенській волості, що належала до Острозької ординації (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 71, арк. 3 зв., 114; ф. 25, оп. 1, спр. 20, арк. 25; спр. 62, арк. 205 зв.; спр. 112, арк. 937—937 зв.; АРК, АС, рęk. 75, т. 1, s. 142—143, 155, 178, 188, 199, 374—375, 396, 421, 438, 465; Dunin-Borkowski J. S. Spis nazwisk szlachty polskiej.— S. 444).

37. КЖЕВСЬКИЙ — ідентифікувати особу не вдалося. У гербівниках А. Бонєцького й С. Урусського згадуються шляхетські роди Кжевських (Кжовських) гербів Бонча і Слеповрон із Мазовецького, Плоцького і Люблінського воєводств. На початку XVII ст. Кжевські жили і в Київському воєводстві. Зокрема, в 1618 р. Гальшка Кжевська (Кревська) разом із чоловіком Станіславом Фацем (див. № 34) тримали в заставі ряд сіл у маєтках Януша і Фрідріха Тишкевичів (ЦДІА України у Києві, ф. 11, оп. 1, спр. 7, арк. 975 зв.—976 зв., 1231—1232, 1264—1265 зв., 1283—

1283 зв., 1350 зв.—1353; Herbarz Polski...— Т. XIII.— S. 7—10; Rodzina...— Т. VII.— S. 121—124; Dunin-Borkowski J. S. Spis nazwisk szlachty polskiej.— S. 192).

№ 3

Персоналії інших дворян князя Януша-Павла Острозького, згаданих в його заповіті та інших джерелах

38. СТАНІСЛАВ БОНДЗИНСЬКИЙ — рідний брат волинського мечника Яна Бондзинського (див. № 27). У 1612 р. брав участь у московському поході військ, очолюваних королем Зигмунтом III. У 1619 р. разом з іншими дворянами князя Острозького, що спілкувалися з банітами Лішками (див. № 32—33), був позваний до Кременецького гродського суду. У маєтностях князів Острозьких тримав на службі села Киянка Звягельської волості і Бармаки Рівненській волості (перше — нині в Новоград-Волинському районі Житомирської області, друге — у Рівненському районі однойменної області). Помер наприкінці 1621 або на початку 1622 р., не залишивши нащадків (все майно успадкували його брати Ян і Павел) (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; спр. 127, арк. 13—14 зв., 68—70, 193—196 зв.; спр. 131, арк. 97 зв.—98 зв.; Biblioteka Jagiellońska, oddział rękopisów, N 5491/3, k. 118; BZNO we Wrocławiu, dział rękopisów, N 3669/II, k. 339—341).

39. КАСПЕР БРОВОДСЬКИЙ — у жовтні 1616 р. перебував у світі князя Адама-Костянтина Острозького, а в березні 1619 р. разом з іншими дворянами князя Януша-Павла Острозького позваний до Кременецького гродського суду краківським каштеляном князем Янушем Острозьким у справі про спілкування з банітами Малхером, Войцехом і Яном Лішками (див. № 32—33). Походив зі шляхетського роду герба Лада, був сином люблінського земського писаря Миколая і Дороти Черської. У володіннях князів Острозьких у 1620 р. тримав на службі села Романівка й Кропивна Звягельської волості (нині — села Новоград-Волинського району Житомирської області). Після смерті князя Януша-Павла Острозького перейшов на службу до Томаша Замоїського. Від 1625 р. і до смерті в 1627 р. — холмський підचाший (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 124, арк. 596 зв.; спр. 131, арк. 352 зв., 448 зв., 1009; ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; BZNO we Wrocławiu, dział rękopisów, N 3669/II, k. 341 v.—343; Herbarz Polski...— Т. II.— S. 126; Urzędnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej...— S. 168).

40. ОЛЕКСАНДР ВІЛЬГОРСЬКИЙ — шляхтич герба Кирдей з Луцького повіту Волинського воеводства. Його родове гніздо село Вільгора (нині — село Вільгір Гощанського району Рівненської області) розташовувалося в Погорині — регіоні, затисненому розлогими околицями острозького, рівненського й корецького замків. Олександр був сином Романа Львовича Вільгорського (володимирського підстарости князя Василя-Костянтина Острозького в 1590 р.) і двоюрідним братом по матері Костянтина Хребтовича-Богуринського (див. № 64). Скріпив своїм підписом тестамент князя Януша-Павла Острозького (6 серпня 1619 р.). Окрім кількох погоринських сіл, успадкованих від батьків, володів Горохівським маєтком (спочатку орендованим, а потім і купленим у князів Сангушків), двором в

острозькому окольному замку. У 1625—1642 рр.— луцький війський. Активний учасник волинського сеймику: в 1622 і 1636 рр. обирався його маршалком, тричі (в 1623, 1625 і 1627 рр.) був послом від Волинського воеводства на сейми. Помер 1642 р., перед смертю перейшовши з православ'я на римо-католицизм. Онук Олександра Вільгорського Єжи-Пьотр († 1684) першим у роді посів сенаторське крісло каштеляна (брацлавського в 1679—1682 рр., київського в 1682 р. і волинського в 1682—1683 рр.) (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 198, арк. 1312 зв.; спр. 236, арк. 133 зв.—135 зв.; Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie...” — S. 118; *Urządnicy województw kijowskiego i czerniechowskiego...* — S. 32; *Urządnicy wołyńscy...* — S. 101, 183; Кулаковський П. Канцелярія Руської (Волинської) метрики 1569—1673 рр. Студія з історії українського регіоналізму в Речі Посполитій.— Острог; Львів, 2002.— С. 244—245; Тесленко І. Шляхетська нерухома власність...— С. 205).

41. **АНДЖЕЙ ГІЖИЦЬКИЙ** — належав, певне, до шляхетського роду герба Гоздава з Мазовії. У 1619 р. разом з іншими слугами волинського воєводи князя Януша-Павла, що спілкувалися з банітами Лішками (див. № 32—33), позваний до Кременецького гродського суду краківським каштеляном Янушем Острозьким (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; *Herbarz Polski...*— 1903.— Т. VI.— S. 60—67).

42. **МИКОЛАЙ ГЛЕМБОЦЬКИЙ** — шляхтич герба Дрия. Народився близько 1580 р. Уперше згаданий у колі князів Острозьких у 1616 р., коли від імені вдови волинського воєводи Анни Костчанки захищав її інтереси в Коронному трибуналі. Пізніше служив її синові князю Янушу-Павлу (згаданий у його почті з 1618 р.), від якого отримав привілей на ленне володіння селами П'ятигорщина, Доросин і Княже (перше з них нині зветься П'ятигори і лежить у Здолбунівському районі Рівненської області, два інших (Доросин і Княж) — у Рожищенському районі Волинської області). За свідченням Єжи Тимошевича, слуги краківського каштеляна Януша Острозького, був одним з ініціаторів фальшування тестаменту свого пана князя Януша-Павла. Після смерті останнього перейшов на службу до Анни Костчанки і як винагороду за вірність її синові в листопаді 1619 р. дістав лист на суму 2 тисячі злотих (перенесена на маетки П'ятигорщину, Доросин і Княже). У 1620—1640-х роках зем'янин Волинського воеводства. З 1643 р. венденський каштелян. Заповіт уклав у 1645 р., помер у 1647 р. (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 59, арк. 31 зв.; спр. 125, арк. 832 зв.—834; спр. 242, арк. 263—263 зв.; APK, *Archiwum Gumniskie Sanguszków, Hrabstwo Tarnowskie*, N 92, s. 20—21; AGAD w Warszawie, *Archiwum Potockich z Jańcuta*, N 1544, s. 2; *Herbarz Polski...*— Т. VI.— S. 98).

43. **КСЬОНДЗ ЯН ГРЕВІНСЬКИЙ** — брат ротмістра князів Острозьких Якуба (див. № 8). Вихователь волинських воєводичів, супроводжував їх в освітній подорожі країнами Європи. Препозит ярославської колегіати. За заповітом князя Януша-Павла Острозького мав отримати 700 злотих у винагороду. У 1620 р. позивав родину померлого князя до Трибуналу про несплату йому 1 тисячі злотих. Помер 1644 р. і похований в ярославському костелі єзуїтів (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 106, арк. 22 зв.; Makara J., ks. *Dzieje parafji jarosławskiej.*— S. 129; Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie...” — S. 21, 118; *Herbarz Polski...*— Т. VII.— S. 54).

44. **СТАНІСЛАВ ДРОБИШ** — очевидно, належав до шляхетського роду власного герба з Київщини. У середині — другій половині XVII ст. жив Ян-Флоріан Дробиш-Тушинський, слуга дому Замойських і автор відомого щоденника. У переказаному ним родоводі, який містить інформацію про прямих пращурів і сім'ю, згадано лише одного Станіслава — його старшого брата, який не міг бути дворянином князя Януша-Павла Острозького, оскільки народився близько 1629 р. У 1619 р. ім'я Станіслава Дробиша назване в переліку дворян волинського воєводича, позваних до Кременецького гродського суду за спілкування з банітами Лішками (див. № 32—33) (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; Dwa pamietniki z XVII w. Jana Cedrowskiego i Jana Floriana Drobysza Tuszynskiego / Wydał i wstępem poprzedził Adam Przyboś.— Wrocław; Kraków, 1954.— S. 25; Herbarz Polski...— T. V.— S. 17—18).

45. **САМУЕЛЬ ЗАВІША** — за браком додаткових свідчень про особу, неможливо встановити, до якого з багатьох родів Завіш вона належала. У березні 1619 р. згаданий у переліку дворян князя Януша-Павла Острозького, позваних до Кременецького гродського суду в справі про спілкування з банітами Лішками (див. № 32—33) (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; Dunin-Borkowski J. S. Spis nazwisk szlachty polskiej.— S. 532—533).

46. **СТАНІСЛАВ ЗАКРЕВСЬКИЙ** — шляхтич, походження якого точно встановити не вдалося. Перебував на дворі волинських воєводичів ще на початку 1610-х років. На це опосередковано вказує той факт, що після настання повноліття старшого з них князя Адама-Костянтина і передачі йому спадкових маєтків (1615) С. Закревський одразу обійняв важливий уряд острозького старости (був ним до 1620 р.). У березні 1619 р. згаданий серед слуг князя Януша-Павла Острозького, позваних до Кременецького гродського суду в справі про спілкування з банітами Лішками (див. № 32—33). Після смерті патрона опинився на службі в його сестри Анни-Алоїзи Ходкевич. Тримав на службі й в оренді ряд сіл в Острозькій волості: Лисичин (нині — Лисиче Славутського району Хмельницької області; згадано 1616 р.), Плоска (нині Славутського району Хмельницької області; згадано в 1629—1636 рр.), Корость (нині — Хоросток Славутського району Хмельницької області; згадано в 1616—1636 рр.), Понора (нині — Славутського району Хмельницької області; згадано в 1616—1636 рр.), Дубровиця (нині — Волиця Славутського району Хмельницької області; згадано в 1629—1636 рр.), Корпилівці (нині — Карпилівка Білогірського району Хмельницької області; згадано в 1628—1636 рр.), Загірці (нині — Білогірського району Хмельницької області; згадано в 1629—1636 рр.) і Гурщина (нині — Білогірського району Хмельницької області; згадано в 1628 р.), був власником двора в пригородку острозького замку. Чотирьох своїх дітей, народжених Ельжбетою Броневською, охрестив в Острозькому костелі (в 1618—1630 рр.). Помер після 1636 р. (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; спр. 201, арк. 1339 зв.—1340; AGAD w Warszawie, Archiwum Potockich z Łańcuta, N 1544, s. 7; Тесленко І. Шляхетська нерухома власність...— С. 209—210).

47. **ІВАН ЗАМОЙСЬКИЙ (ЗАЛЮСЬКИЙ ?)** — за єдиною згадкою в джерелі походження встановити не вдалося. У 1619 р. був серед тих дворян князя Януша-Павла Острозького, яких позвав до Кременецького

гродського суду краківський каштелян князь Януш Острозький за спілкування з „банітами і виволанцями“ Малхером, Войцехом і Яном Лішками (див. № 32—33) (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.).

48. ЯНУШ КАЛУСОВСЬКИЙ — шляхтич власного герба, представник давньої фамілії, осілої початково у Володимирському повіті Волинського воєводства (родове гніздо село Калусів, нині — Гряди Іваничівського району Волинської області). Був сином Гнівоша Петровича Калусовського і Богдани Ілляшівни Несвіцької. Згадується серед дворян князя Януша-Павла Острозького в лютому 1618 р. (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 112, арк. 348 зв.).

49. ВАЛЕНТІЙ КЛІНСЬКИЙ (КЛЕНСЬКИЙ) — належав, імовірно, до шляхетської фамілії герба Юноша з відміною, яка походила з Помор'я. У 1619 р. позваний до Кременецького гродського суду як один зі слуг князя Януша-Павла Острозького, що спілкувалися з банітами братами Лішками (див. № 32—33) (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; Herbarz Polski...— 1907.— Т. X.— S. 140; Rodzina...— 1909.— Т. VI.— S. 391—392).

50. ШИМОН КОПИЦІНСЬКИЙ — шляхтич герба Копач із Руського воєводства. Ротмістр гусарської хоругви (1611). Згадується у світі князя Януша-Павла Острозького лише раз — у день смерті князя (6 серпня 1619 р.). Відповідно до заповіту патрона, мав отримати у винагороду за свою службу 10 тисяч злотих. Після смерті князя Януша-Павла бачимо Шимона в рядах клієнтели Замойських. На початку 1620-х років був петриківським і замойським старостою (Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe odczynny nadzieie...“— S. 20, 119; Herbarz Polski...— 1907.— Т. XI.— S. 124; Rodzina...— Т. VII.— S. 198).

51. ВАЛЕНТІЙ КОССАКОВСЬКИЙ — шляхтич герба Слеповрон, рід якого походив з Мазовії. У 1610-х роках разом з рідним братом Анджеєм служив Анні Костчанці та її сином князем Олександровичам Острозьким. Згадується 1619 р. серед дворян князя Януша-Павла Острозького, позваних до Кременецького гродського суду за скаргою краківського каштеляна князя Януша Острозького про спілкування з банітами Малхером, Войцехом і Яном Лішками (див. № 32—33). Після смерті патрона служив його сестрі Анні-Алоїзі Ходкевич; в березні 1621 р. був уведений за її даниною в посідання сіл Головлі і Хотичин Острозької волості (нині обидва становлять один населений пункт Головлі Славутського району Хмельницької області) та Дубрівка Берездівської волості (нині — Баранівського району Житомирської області). Окрім того, Валентій Коссаковський володів двором у пригородку острозького замку. Помер 1621 р. і похований в Острозькому фарному костелі. У шлюбі з Анною Жоравською (померла близько 1637 р.) дітей не мав. Чудову військову кар'єру зробили рідні брати Валентія — Анджей (королівський ротмістр, згаданий у 1621—1623 рр.) та Миколай (королівський ротмістр, згаданий у 1612, 1620 рр.; полковник військ королевича Владислава в 1618 р.). Перший з них почергово обіймав титулярні уряди віського чашника (згаданий 1623 р.) і чернігівського хорунжого (у 1634—1639 рр.), а другий був віським старостою (1620—1638) і чернігівським каштеляном (1634—1639) (ЦДІА України у Києві, ф. 28, оп. 1, спр. 49, арк. 607 зв.; ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; ф. 25, оп. 1, спр. 109, арк. 185 зв.—186; спр. 120, арк. 412 зв.—413 зв.;

спр. 125, арк. 286 зв.—289; спр. 131, арк. 580—580 зв.; спр. 133, арк. 58 зв.—60, 714 зв.—716; BZNO we Wrocławiu, dział rękopisów, N 3669/II, k. 304 v.; Володіння князів Острозьких на Східній Волині...— С. 187—189; Herbarz Polski...— Т. XI.— С. 307—308; Кулаковський П. Епізод з історії клієнтури князів Острозьких.— С. 57; Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618—1648).— К., 2006.— С. 403, 406; Тесленко І. Шляхетська нерухома власність...— С. 211).

52. АНДЖЕЙ ЛОСЬ — належав до шляхетського роду герба Домброва, який походив з Мазовії (деякі його представники ще в XVI ст. осіли в Руському воєводстві). У 1619 р. згаданий серед дворян князя Януша-Павла Острозького, яких позвано до Кременецького гродського суду в справі про спілкування з банітами Малхером, Войцехом і Яном Лішками (див. № 32—33). Напевно доводився близьким родичем Щенсному Лою, слугі, факторові й дозорцеві лісів княгині Анни Костчанки (згаданий у 1615—1617 р.) (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 100, арк. 444—445 зв.; спр. 103, арк. 162 зв.; спр. 106, арк. 475 зв., 513 зв.—514 зв.; ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; Herbarz Polski...— 1913.— Т. XVI.— С. 17—26).

53. ЛУКАШ ЛЯСКОВСЬКИЙ (ЛАСКОВСЬКИЙ) — шляхтич, однак немає певності в тому, до якого з багатьох шляхетських родів Лясковських він належав: найвірогідніше до того, представники якого походили з Белзького воєводства і печаталися гербом Пулкозиць. Напевно був тим „паном Лясковським“, котрий короткий час на початку 1604 р. за дорученням Анни Костчанки урядовав у Сатієві. У 1619 р. згаданий серед дворян князя Януша-Павла Острозького, позваних до Кременецького гродського суду за скаргою про спілкування з банітами братами Лішками (див. № 32—33). Після смерті патрона повернувся на службу до своєї колишньої покровительки княгині Анни Костчанки (упродовж 1620—1630-х років її дворянин, 1630 р. краковецький староста). Помер після 1634 р. (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 70, арк. 216; ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, oddział rękopisów, sygn. 3531, s. 394, 445, 492; Erekcya kollegiaty jarosławskiej w skróceniu znacznem.— S. 113; Proksa M. Przywilej Anny ze Stemberku...— S. 75; Herbarz Polski...— Т. XIII.— С. 355—385).

54. АДАМ МАРХОЦЬКИЙ — шляхтич герба Остоя з Краківського воєводства. Служив князям Олександровичам Острозьким принаймні з 1618 р. Згаданий 1619 р. у переліку дворян князя Януша-Павла, що підтримували зв'язки з банітами Лішками (див. № 32—33). В Острозькій волості в 1619—1621 рр. тримав села Велика Боровиця (нині — Білогірського району) і М'якоти (нині — Ізяславського району, обидва в Хмельницькій області); власник двора в окольному острозькому замку (1622). Дочка Адама Мархоцького Агнешка-Єфросинія охрещена в острозькому костелі в 1622 р. (хрещені батьки — Миколай Собанський і княгиня Анна Костчанка). Помер після 1622 р. Можливо, саме він згаданий серед електорів короля Владислава IV (від Краківського воєводства) (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 60, арк. 97—98 зв.; спр. 61, арк. 52—52 зв., 59, 63—63 зв.; спр. 66, арк. 86 зв.—87; Тесленко І. Шляхетська нерухома власність...— С. 215; Metryki chrztu z Ostroga...— 1938.— N 7—8.— S. 126; Rodzina...— 1913.— Т. X.— С. 207—210).

55. КРИШТОФ МЕЛЬЧИЦЬКИЙ — імовірно, плебей; у жодному з відомих гербівників рід Мельчицьких не згадується. 15 травня 1619 р. Криштоф як дворянин князя Януша-Павла Острозького поставив свій

підпис на фундації свого патрона Ярославській колегії мансіонаріїв (Макара J., ks. Dzieje parafji jarosławskiej.— S. 129).

56. ЯРОШ МОШИНСЬКИЙ — походив зі шляхетського роду герба Наленч з Люблінського воєводства (в кінці XVI ст. одна з гілок роду осіла на Волині). Був, імовірно, сином Якуба Мошинського (волинського ловчого, секретаря і справця маєтків князя Василя-Костянтина Острозького) та Гальшки з Конар. Про його службу князю Янушу-Павлу Острозькому дізнаємося з заповіту останнього, за яким Ярошу відказано в пожиттєве тримання села Залюсова Тарновської волості (нині — Тарновського повіту Малопольського воєводства Польщі), Золотіїв Рівненської волості (нині частина міста Рівне) і Корита Крупської волості (нині — Привітне Млинівського району Рівненської області) із записом на них суми 5 тисяч злотих. У тому ж заповіті зазначено, що якби Я. Мошинський не хотів тримати села (на службі), мав дістати від спадкоємців названу суму лише готівкою. Помер 1645 р. (Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie...” — S. 117—118; Rodzina... — T. XI.— S. 313—317).

57. ЯН ОЧЕСАЛЬСЬКИЙ — шляхтич герба Папжица з Мазовії. Згадується в 1619 р. серед дворян князя Януша-Павла Острозького, позваних до Кременецького гродського суду краківським каштеляном князем Янушем Острозьким у справі про спілкування з банітами Лішками (див. № 32—33) (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; Rodzina... — 1915.— T. XII.— S. 242—244).

58. ГРИГОРІЙ ПАВЛОВИЧ — шляхтич герба Одровонж, середній син луцького войського (1585) і острозького старости (1574—1585) Михайла Павловича та Марини Василівни Борисовича. Належав до роду потомствених слуг Острозьких, вперше згаданий як зем'янин київського воєводи князя Василя-Костянтина ще в 1594 р. Напередодні смерті (1621) посідав в Острозькій волості села Капустин (нині — Пашуки) і Довжок (нині — Довжки, обидва села в Славутському районі Хмельницької області). Окрім того спільно з братами Шимоном (див. № 59) і Прокопом володів двором в окольному острозькому замку і дідичними маєтками на Погорині. У 1619 р. потрапив до переліку дворян князя Януша-Павла Острозького, позваних до Кременецького гродського суду за скаргою краківського каштеляна князя Януша Острозького про спілкування з „банітами і виволанцями“ Малхером, Войцехом і Яном Лішками (див. № 32—33). Після смерті волинського воєводи перейшов на службу до його молодшої сестри Анни-Алоїзи Ходкевич. Похований в одній з острозьких замкових церков, одружений не був і нащадків по собі не залишив (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 125, арк. 135—137 зв.; ф. 26, оп. 1, спр. 9, арк. 649; ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; Тесленко І. Шляхетська нерухома власність... — С. 217—218; Тесленко І. Хто є хто в імперії „старого“ князя... — С. 132).

59. ШИМОН ПАВЛОВИЧ — молодший брат Григорія Павловича (див. № 58). Як острозький зем'янин князя Василя-Костянтина Острозького згадується з 1594 р. З того часу незмінно посідав на службі і в заставі певні землі в околицях Острога. Разом зі старшими братами Прокопом і Григорієм володів двором в окольному острозькому замку і дідичними маєтками на Погорині. У 1619 р. серед інших дворян князя Януша-Павла позваний краківським каштеляном князем Янушем Острозьким до Кременецького гродського суду як особа, що спілкується з ба-

нітами Лішками (див. № 32—33). Після смерті волинського воєводича служив його сестрі Анні-Алоїзі Ходкевич, яка в 1625 р. своїм привілеєм надала йому в пожиттєве тримання підострозькі села Скнить (нині — Малий Скнит), Довжок (нині — Довжки), Котівка (в наші дні не існує, увійшло до складу сусіднього села Красносілки) і Капустин (нині — Пашуки, всі в Славутському районі Хмельницької області). Помер між 1626 і 1629 рр., похований у Тесівській церкві. У шлюбі з Полонією Хом'яківною-Смордовською мав восьмеро дітей (ЦДІА України у Києві, ф. 26, оп. 1, спр. 9, арк. 649; ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; ф. 25, оп. 1, спр. 142, арк. 238—239 зв.; Тесленко І. Шляхетська нерухома власність...— С. 217—218; Тесленко І. Хто є хто в імперії „старого“ князя...— С. 132).

60. ЛЮДВІК ПОНЯТОВСЬКИЙ — шляхтич герба Цюлек з Люблінського воєводства (?). У перші роки XVII ст.— ватажок „свавільних куп“, переслідуваний коронним гетьманом Станіславом Жулкевським, пізніше брав участь у московській війні, а після повернення з неї пристав до двору князя Януша-Павла Острозького. У січні 1619 р. якийсь Миколай Понятовський (можливо, йдеться про Людвіка) іменем свого патрона князя Януша-Павла Острозького зробив заяву в Луцькому гроді про неслухне затримання сокольськими міщанами Криштофа Єловицького і князя Стефана Воронєцького навантажених попелом підвод волинського воєводича. Одружений з Анною Земецькою, вдовою „ланцутського диявола“ Станіслава Стадніцького і власницею двора в місті Любліні, де помер князь Януш-Павло. За заповітом патрона мав отримати у винагороду 10 тисяч злотих. Помер після 1621 р. (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 111, арк. 89 зв.—91; Rodzina...— Т. 14.— S. 223—224; Łoziński W. Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku.— Lwów, 1904.— Т. 2.— S. 489; Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie...“— S. 21, 119).

61. ГАВРИЛО (ГАБРИЄЛЬ) ПРОМЧЕЙКО-РЕМЧИЦЬКИЙ — потомственный слуга дому Острозьких. Предки Гаврила посідали на ленному праві село Ремчичі в Степанській волості (нині село Ремчичі Сарненського району Рівненської області). Вперше згаданий у свиті князя Януша-Павла Острозького в 1618 р. У лютому 1619 р. від імені патрона подав Дорогобузьку волость у заставне тримання київському хорунжому Гаврилові Гойському. 15 травня 1619 р. поставив свій підпис на фундації Ярославській колегії мансіонарів (як „надвірний підскарбій“ волинського воєводича). За заповітом князя Януша-Павла мав отримати в пожиттєве тримання Шинвальдське вїтвїство (Шинвальд — нині село Тарновського повіту Малопольського воєводства Польщі) із записом на ньому 5 тисяч злотих і додачею восьми підданих (передбачалася можливість перенесення надання на один із волинських маєтків Острозьких). Після смерті князя був в опозиції до тих слуг, які наважилися на фальшування останньої волі князя і „ревїзію“ його майна (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 111, арк. 141 зв.; спр. 112, арк. 348 зв.; спр. 122, арк. 297 зв.; AGAD w Warszawie, Archiwum Potockich z Łańcuta, N 1544, s. 1—2; Makara J., ks. Dzieje parafji jaroslawskiej.— S. 129; Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie...“— S. 117—118).

62. ДМИТРО СЕНЮТА-РАДОГОСЬКИЙ — шляхтич власного герба, рід якого походив із Кременецького повіту Волинського воєводства. Предки Дмитра Сенюти від кінця XV ст. перебували на службі в князів Ост-

розьких. Одна з гілок роду осіла в селі Радогоща (нині — Велика Радогощ), що лежала на самому кордоні з Острозькою волостю. В межах самої Острозщини знаходилася ще одна Радогоща (нині — Мала Радогощ, обидві Ізяславського району Хмельницької області) — від початку XVI ст. вислуга Сенют. Це друге сільце Дмитро Миколайович тримав уже в 1603 р., коли власником Острога був київський воєвода князь Василь-Костянтин. За часів, коли малолітні Адам-Костянтин і Януш-Павло Острозькі перебували під опікою дядька, недовго урядував у Звягелі (близько 1615 р.). У колі дворян молодшого з волинських воєводичів пан Радогоський згаданий лише раз — у контексті позову до Кременецького гродського суду в справі про спілкування з банітами Лішками (див. № 32—33). На час смерті патрона окрім Радогощі посідав під Острогом село Гурщина (нині в Білогірському районі Хмельницької області), а за межами волості володів дідичними частинами маєтків Радогоща і Козин (останнє в наші дні в Білогірському районі Хмельницької області). Певний час служив сестрі князя Януша-Павла — вдові віленського воєводи і литовського великого гетьмана Яна-Кароля Ходкевича Анні-Алоїзі. На початку 1630-х років ці клієнтарно-патрональні узи обірвалися, після чого власниця Острога висунула до свого колишнього слуги претензії, які розглядалися в судовому порядку в Кременецькому земстві. Одружений з Гальшкою Василювою Болбасівною-Розтоцькою, мав у шлюбі з нею четверо дітей. Помер 1637 або 1638 р. (ЦДІА України у Києві, ф. 22, оп. 1, спр. 38, арк. 454—455 зв., 455 зв.—460; ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; Тесленко І. Шляхетська нерухома власність...— С. 220; Тесленко І. Хто є хто в імперії „старого“ князя...— С. 133).

63. СТЕФАН ХМЕЛЕЦЬКИЙ — шляхтич герба Бонча з Перемишльської землі Руського воєводства. Народився в сім'ї острозького вїйта Яна Хмелецького. На початку 1610-х років брав участь у московських походах; представляв інтереси сконфедерованих жовнірів у переговорах із коронним гетьманом С. Жулкевським (1612) і на вальному сеймі 1613 р. Після нетривалого перебування в Семигороді, де точилася боротьба за владу між Габором Бегленом і Другетом Гомонаєм (1616), повернувся до Речі Посполитої і опинився на дворі князів Адама-Костянтина і Януша-Павла Острозьких. За заповітом останнього мав отримати винагороду в розмірі 10 тисяч злотих. Після смерті покровителя перейшов на службу до Томаша Замойського (одруженого з княжною Катериною Острозькою). Як королівський ротмістр, а згодом полковник досяг значних успіхів у боротьбі з татарами. Гучна слава переможця ординців і підтримка патрона забезпечили С. Хмелецькому швидке кар'єрне просування. Незадовго до смерті (1630) отримав привілей на київське воєводство, був овруцьким і таборовським старостою. Помер у місті Новий Меджибіж, похований у місті Барі. У шлюбі з Теофілією Хоцимирською мав двох синів, Лукаша й Адама (Dobrowolska W. Chmielecki Stefan // Polski Słownik Biograficzny.— Kraków, 1937.— Т. III.— S. 318—320; Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie.“— S. 20, 119).

64. КОСТЯНТИН ХРЕБТОВИЧ-БОГУРИНСЬКИЙ — шляхтич герба Одровонж із Волинського воєводства (родове гніздо — село Богурин у Луцькому повіті, нині — Бугрин Гоцанського району Рівненської області). Син луцького підстарости Івана Івановича Хребтовича-Богуринського,

дворюридний брат Олександра Романовича Вільгорського (див. № 40). У день смерті князя Януша-Павла Острозького (6 серпня 1619 р.) разом з іншими дворянами поставив підпис на його тестаменті. У 1629—1645 рр.— київський стольник. Помер близько 1645 р. (Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie...“— S. 118; Urzędnicy województw kijowskiego i czerniechowskiego...— S. 61; Ryżewski G. Ród Chreptowiczów herbu Odrowóż.— Kraków, 2006.— S. 33).

65. СТАНІСЛАВ ХРОНЬОВСЬКИЙ — шляхтич; належав, певне, до роду герба Гриф з Краківського воєводства. 15 травня 1619 р. поставив свій підпис на фундації Януша-Павла Острозького Ярославській колегії мансіонаріїв. Ю. Кус припускає, що Станіслав Хроньовський і згаданий у заповіті князя Януша-Павла Станіслав Броньовський (див. № 2) — одна і та ж особа (Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie...“— S. 117; Herbarz Polski...— 1900.— Т. III.— S. 95—97; Makara J., ks. Dzieje parafji jarosławskiej.— S. 129).

66. ПЕТРО ШВАРИЧОВСЬКИЙ (ШВАЧИШОВСЬКИЙ ?) — належав, імовірно, до шляхетського роду Сваричовських (Шваричовських) герба Сас (Наленч ?) з Руського воєводства. Згаданий серед дворян князя Януша-Павла Острозького, яких у 1619 р. за звинуваченням у спілкуванні з „банітами і виволанцями“ Лішками (див. № 32—33) до Кременецького гродського суду позвав краківський каштелян князь Януш Острозький (ЦДІА України у Києві, ф. 21, оп. 1, спр. 61, арк. 59, 63—63 зв.; Dunin-Borkowski J. S. Spis nazwisk szlachty polskiej.— S. 433).

67. ЯКУБ ШУМОВСЬКИЙ (СУМОВСЬКИЙ) — шляхтич герба Ястжембець з Руського воєводства. Служив на дворі князів Адама-Костянтина і Януша-Павла Острозьких ще на початку 1610-х років. Восени 1615 р. старший із воєводичів відрядив його на Волинь на чолі комісії, що мала прийняти спадкові володіння з рук опікуна краківського каштеляна князя Януша Острозького. У наступні роки згадується у світі княжат Олександровичів, а після їх смерті — матері Анни Костчанки. Станом на 1619 р. тримав у певній сумі грошей село Верхославиці Тарновської волості. У серпні того ж року разом з іншими слугами щойно померлого князя Януша-Павла ревізував складене в острозькій замковій церкві майно патрона, причому з храму було винесено дві скрині, „в которых привилея, листы были“. На думку Єжи Тимошевича, був причетний до фальшування заповіту волинського воєводича. У 1620 р. потрапив до складу комісії, яка проводила опис усіх володінь князів Адама-Костянтина і Януша-Павла Острозьких (напередодні поділу між їх сестрами, що відбувся 1621 р.). У 1622—1623 рр. тримав у заставі від Анни-Алоїзи Ходкевич Звягельську волость (у сумі 36 тисяч злотих). Економ княгині Анни Костчанки (1624). Власник дому на Замковій вулиці в Ярославі. Помер 1635 р., похований в ярославському костелі монастиря бенедиктинок перед вівтарем (ЦДІА України у Києві, ф. 25, оп. 1, спр. 102, арк. 700—702 зв.; спр. 112, арк. 931—932; спр. 122, арк. 596; спр. 131, арк. 1085 зв.—1088 зв.; AGAD w Warszawie, Archiwum Potockich z Łańcuta, N 1544, s. 2; Ereksya kollegiaty jarosławskiej w skróceniu znacznem.— S. 113; Proksa M. Przywilej Anny ze Stemberku...— S. 75; Kus J. „Wielkie, ale krótko trwałe oyczyzny nadzieie...“— S. 117; Dunin-Borkowski J. S. Spis nazwisk szlachty polskiej.— S. 432; Makara J., ks. Dzieje parafji jarosławskiej.— S. 185; Кулаковський П. Епізод з історії клієнтури князів Острозьких.— С. 57).